ITOPYS
ZERWONOJ
ALYNY

LWÓW
MARZEC
1939

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

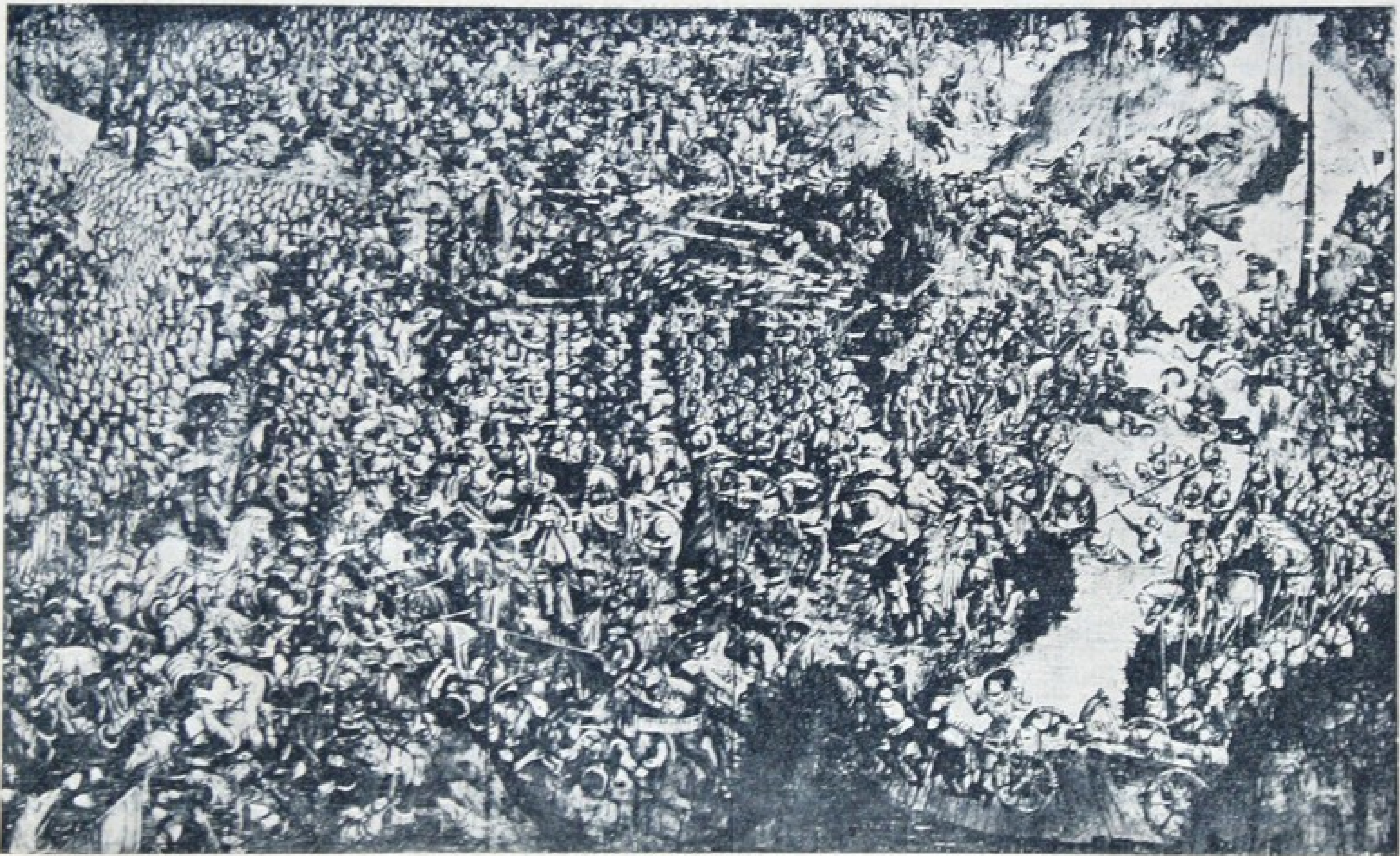
ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

Nr. 3. LITOPYS CZERWONOJI KAŁYNY Marzec 1939.

ЧИСЛО 3. БЕРЕЗЕНЬ 1939

Битва під Оршою.

Малюнок з майстерні Луки Кранаха, у Музею Плястичних Мистецтв у Бресляв.

С. ГОРДИНСЬКИЙ

СУЧАСНИКАМ

Йдемо назустріч дням. Яка ж судила доля
Дійти нам на межу шалених наших мрій,
Яка волошка й мак з потоптаного поля
Нам блюзи заквітча? І суджений який

З нас жереб кожному, хто, ніжністю не впившись,
В далеких прочувань заслуханий луну,
Кому невтишно бє важкою кровю живчик
І блиском протина хмурну далечину

Сердитий привид днів, що, нам рвучи волосся,
Навколо пронесуть свій навіжений рев
І, небо колючи корінням дерев,
Пориють землю знов і знову щедро зросять?

Для нас, що сторожко зростаєм, без оман,
Яким рамена час щодня залізом чавить,
Бійцям між зривами й ударами двома,
Даремні лаштунки зрадної тиші. Навіть

Розквітлий вишнею дитячий теплий сміх
Не втихомирить нас, суворих і нещадних, —
У скроні завжди бє той самий крови біг
І гострозорости ніяка синь не зрадить.

В незборній грі уяв, задихані, щодня
Ми тиснем до грудей свою невидну зброю
І кожному із нас така тепер чудна
Висока синява достиглого спокою,

І промені ясні, і сколих сонних віт,
Даремний аромат долонь мяких і ніжних,
Коли в далечині нам тільки пил і піт,
Під небом димним шкур натертих запах млісний,

І втома на шляхах, і обрії в огні,
І спрага навісна, що вялить горду волю,
І скуті щелепи, й очей гарячих гнів,
Й істота, вся в простір напружена до болю...

Кому з нас суджено крізь бурю та крутіж
Неторкнутим пройти? Кому з нас буде дано
Знов винести тавро вогню та гурагану
На спаленім чолі і, розгубивши скрізь

По зоряних полях своїх мільйонних друзів,
Підняти й понести зімятий боєм стяг
Їх слів і їх бажань, завмерлих на устах
В несповненій жазі, у недопитій тузі?

(Із збірки »Вітер над полями«).

Дещо про гарматню братію УГА

Написав: *Ю. Жовківський*

Галицька артилерія має в історії УГА свою добре записану сторінку. У споминах та поодиноких монографіях знаходимо чимало описів бравурних атак батерій та яскравих картин жертвенно виповнених обовязків вояка і громадянина. Імена визначних гарматчиків, це правдива прикраса історії поодиноких гарматніх полків, бриґад та визвольної війни.

На цьому місці хотівби я зясувати ті обєктивні та дійсні умовини, які позволили старшинам гарматнього стягу сповнити належно свої обовязки.

З розпадом Австрії, зокремаж у розвалі італійського фронту, старшини гарматчики, користаючи з кращих засобів льокомоції могли скорше вирватися з кліщів розваленого фронту і завчасу вернутися до краю. Більшість піхотних старшин, передовсім боєвиків попали в італійський полон; урятувалися переважно від нього старшини небоєві, етапні, провіянтові, канцелярійні, які очевидно не могли відіграти у визвольній війні цеї ролі, якої вимагав від них фронт.

Наслідком цього при формуванні УГА старшин гарматчиків було відповідно до запотребовання більше як старшин піхотинців. В кождім разі в гарматніх частинах не було ніколи такої різкої недостачі старшин як у піхоті, де нераз на курінь був всього один одинокий старшина з боєвим досвідом.

Не меншу вагу мало виховання і підготова старшин гарматчиків у австрійській службі, були вони назагал старанніші, менше поспішні ніж у піхоті і обіймали крім гарматньої науки, діло піхотинське, скорострільне, мінометне та кавалерійське. Без покінчення школи та без іспитів ніхто не міг в Австрії осягнути степеня артилерійського старшини. Не було тут цеї масової, спішної продукції достойників як у піхоті.

Дальше хотівби я порушити ще одну болючу моральну сторінку, яка перейшла на УГА у спад-

щині по Австрії, є це кождому відома „маркірація“ і викручування від фронтової служби. Без пересади можна ствердити, що цілі полки австрійської піхоти плекали нераз цю заразу, були полки, де ідеалом кожного піхотинця, кожного старшини була цензура, провіянтура, кадра, робітничі курені, канцелярія — одним словом „маркірація“. Зараза ця не оминула українських старшин піхоти, зате в артилерії старшина маркірант був явищем виїмковим.Типова австрійська „етапна свиня“ (Etappenschwein) вилягалася головно в кавалерії і піхоті.

Я служив при ріжних полках і піших і гарматніх, але ніде в гарматніх не завважив маркірацтв і крутійства, хиба виїмково. Це відбилося на обличчі УГА; гарматній старшина в етапі належав до рідкости, були це переважно команданти доповнюючих батерій або дійсно хворі та нездари.

Старанне військове вишколення гарматнього старшини, фахове і моральне, оце одинока може додатна сторона ц. к. австрійського балагану, який мов гад хвостом тягнувся у спадщині за УГА.

Якжеж це проявлялося в операціях УГА? Передовсім у відповідно більшому знанні військового діла, більшій особистій ініціятиві та міцнішій дисципліні.

Командант батерії чи гарматнього полку мусів перед кожною боєвою операцією зазнайомитися докладно з випрацьованим у штабі пляном, він мав вгляд у більший відтинок фронту так зі свойого головного становиська як і від помічних зорців. Користуючись куди кращою технікою звязку кінного і телефонічного, мав можність слідити хід боєвої акції в загальному і в подробицях. Піхотні старшини бачили лиш малий відтинок фронту, служба звязку в піхоті УГА була далеко гірша, часто без телефонів і мимохіть старшини піхоти улягали або передвчасному оптимізмові, якщо акція на їхньому маленькому відтинкові розвивалась корисно, або передчасно віддавались почуттю поразки і паніки в противному випадку. Очевидно ніхто не міг би тут винити самих піхотинців, це вже була органічна недомога цілої УГА, якій зарадити не було сили. Всеж таки було так, звязок і вміла орієнтація в часі операції в піхоті були невистарчальні, псували тактичне керування менших відділів, унеможливлювали до деякої міри керування більшими відділами, псували керування стратеґічне.

Переглядаючи боєві рапорти бригад, я впевнився, що командування бригад черпало свої відомости про хід боєвих акцій головно від гарматнього командування. Відомости від піших приходили зовсім пізно. Через те нерідко вище командування воліло особисто керувати акцією з гарматніх стоянок та все дуже дбало про звязок з гарматнім командуванням.

Краща орієнтація в боєвій ситуації позволила гарматньому командуванню розвинути більшу та пліднішу ініціятиву так в офензивних як і дефензивних потягненнях. Щоби не бути голословним, позвольте на кілька прикладів.

В пять мінут після вибуху амуниції на двірці у Львові гарматні полки отворили самочинно вогонь на спантеличений Львів і дві години зчиняли паніку в місті, даючи час до організації пішого наступу. Нажаль ініціятиви артилерії вище наше командування не вміло використати.

Згадую тут всім відомі райди батерії Яросевича під Києвом; Когута, Балтра і Зубрицького під Чортковом, 4 гарматнього полку на боль. панцирні поїзди біля Проскурова, Полянського біля Ст. Константинова, Воєвідки на Чортівську Скалу і багато інших.

В дефензивних акціях гарматні частини дуже часто затикали прірви у фронті, скількиж нотує наша історія випадків, що команданти батерії змушували старших піших товаришів до змонтовання нової оборонної лінії або повороту в стару. Пригадую наступ II. Колом. Бриґади під Сиховом. Не беру це на рахунок якогось більшого геройства їх, навпаки думаю, що головну ролю відограли тут краще знання і зрозуміння терену, краще знання дійсної ситуації на фронті ну і трохи ініціятиви, яка нераз граничила з крайним ризиканцтвом (Воєвідка, Яросевич, Зубрицький, Когут).

Ці піхотні старшини, які були на фронті, одним перевищували гарматчиків: особистою відвагою та посвятою і твердим трибом життя. Але виконуючи свої обовязки в зовсім несприятливих обєктивних умовинах вони марнували часто-густо своє геройчне наставлення і життя в спосіб зовсім трагічний, неекономічний. Ще про дисципліну. Я мабуть не помиляюся, коли скажу, що найгірша дисципліна була в кавалерії, ліпша в піхоті, а найкраща в гарматніх частинах. Тут знову заважили обєктивні умовини і австрійска спадщина. В гарматніх частинах було відносно багато старшин, пригадую собі ситуацію під Львовом та розмову з командантом куреня, рітмайстром російської служби. „Не штука вам вдержати дисципліну, на 150 людей маєте аж 4 старшин, 4 містостаршин і 50 підстаршин, щож маю я діяти одинокий на 1.200 люда і 20 кулеметів?!“.

Це ділося в той час, як славнозвісні маркіранти і всякі канцелярщики сотнями валялись у запіллі. Дисципліна неможлива і в цих частинах, де немає вартісного старшинства в достаточному числі. Приходилося цим нещасним командантам встановляти дисципліну своєю безприкладною, особистою посвятою, якої ніколи не бачив цілий курінь, лиш кількох стрільців на даному відтинку. Смерть такого команданта була гаслом до опущення становища.

Не без рації говорилося в Армії, що гарматні старшини це „пани“. Воно по части так і було. Гарматні старшини вже з австрійської служби своїм старанним одягом і гордішою поставою робили це враження панів, які так молодших як і гарматчиків держали від себе у приличному віддаленні.

Я був свідком такої сцени:

До команданта батерії УГА приходив брат його, молодий старшина цеїж батерії і в надто свобідний спосіб щось докладає. На це стає старший брат і піднесеним голосом каже: Пане четар, тут

немає ніякого „братчика“! Я вашим командантом! вийти з кімнати, взяти пояс, шаблю і рукавички і прийти сюда негайно з урядовим докладом! Виконати наказ!“

Змитий четар затиснув зуби і вийшов з гірким „на приказ, пане поручник!“

Це дрібний факт, але дуже характеристичний! Панібрацтво команданта з мужвою траплялось і між гарматчиками, але рідше і все виходило на шкоду стрільців і цілого відділу.

Не зважаючи на твердшу дисципліну, гарматчики не дезертирували, хоч нагоди було більше, ніколи не підняли руки проти своїх старшин і боронили своїх старшин до крайности, а смерть кріваво мстили (Воєвідка, Бучак). Я не знаю випадків, щоби гарматчики видали свого найсуворішого старшину большевикам.

Під Львовом був такий випадок. Командант батерії змусив розбиту піхоту до обсадження нової лінії. На другий день приїхав в окопи ком. бриґади, щоби додати духа стрільцям. Командант куреня просив бриґадира, щоби не брав зі собою в окопи старшин артилєрії, бо стрільці готові їх постріляти за вчорашні їхні ґвалти при обсаджуванні нової лінії. Не помогло! Пішли в гамірні окопи.

Настала гнітуча мовчанка. В однім моменті біля кулемету чути було шепіт: „Це ці два артилєрійські с... сини, що вчера впакували наступ в окопи!“

Було гнітуче тихо; ком. батерії виліз з окопів і голосно запропонував командантові бриґади піти в ліс перед окопи, щоб оглянути ближче важні позиції. По півгодині всі вернулися ціло в окопи. Гарматчик зрозумів, що серед стрільців панує радше подив ніж ненависть і жадоба мести.

Впарі з міцнішою дисципліною в батеріях ішла дбайливість про харч, хворих і ранених.

Наші воєнні операції проходили найщасливіше там, де була тісна співпраця піхоти з артилерією. Треба признати, що в багатьох бриґадах відносини між обома частинами армії були як найкращі, а взаїмна допомога просто ідеальна.

Колиж тут і там самі піхотинці підносять високо свою артилєрію, то я сам гарматній старшина, позволю собі пригадати ще раз, що гарматні частини були безсумніву у кращім обективнім положенні, мали більше кваліфікованих старшин, кращі звязки, кращу дисципліну одержану в спадщині по Австрії та більшу ініціятиву, яка виплівала з кращого знання ситуації на фронті.

Піхота перевищала нас більшою особистою відьвгою і посвятою, але жила в гірших умовинах, мала менше старшин, що обнижувало вартість, дисципліну і боєздатність. Вкінці організація і служба звязку були в піхоті в занедбанні. Піхота воювала серцем — артилєрія мозгом. Піхоту хвилювали почування, раз опяніння побідою, другий раз розпука невдачі. Зрівноважений гарматчик обсервував, рахував. Це був грач, часом лиш газардист — але з фантазією.

Так! Так!

Це правда!

Піхота зачинала преферансом — нудилась та скоро різала у ферблля.

Артилєрія смакувала тарока, довго і повільно смоктала хитрі калькуляції Кеніґсруфера. Цілу ніч. Лиш над раном різала для покріплення сфатиґованого мозґу і серця... „наше—ваше“. О 5-ій командантська кишеня і батерійна каса були — порожні і чисті. О чверть на шосту на візо ішов останній кінь батерії, обовязково верховець геройського компана, чверть години пізніше останній віз трену. О пів до семої остання гармата, дві мінути пізніше останні... штани.

Наймолодший хорунжий виграв 3 повні батерії і 3 пари штанів... Загальний реґіт!

Принесли путню води і казан чорної кави.

О шостій лютий комбат поров ґранатами черево ворожого панцирника.

Ех! було колись!... Братія була!

Життя інтернованого українця у Франції

Подав: *Евген Бачинський.*

Боєвий курінь перед виїздом з Кошиць на Україну в 1919 р. У медальоні Остап Ганицький.

Остап Ганицький, син греко-католицького священика о. Володимира Ганицького, приїхав до Парижа літом 1914 року з бажанням навчитися французької мови і евентуально слухати виклади в Сорбоні. Відразу записався до „Української Громади" (тов. українських еміґрантів, засн. в Парижі р. 1908) та придбав симпатію тоді вже не дуже численної української кольонії. Разом з моїм приятелем Іваном Тютюником, секретарем громади (вмер підчас війни на Рівієрі), вони що неділі приїздили до мене у Версаль, де я тоді вчився у Вищій Садівничій Школі і працював садівником. Були ми усі бідні, змучені, але час нам минав на крилах мрій про визвольну боротьбу за Україну.

Були ми молоді, дужі й політичної фантазії не бракувало, особливо з подіями на Балканах. Одної неділі, памятаю, Ганицький нас до смерти дусив сміхом оповідаючи, як він, щоби навчитися практичної французької мови, втрутився за пару пляшок вина помішником до маляра бляхи і цілий тиждень лазив по дахах та підмальовував водосточні рури кожної хвилини наражаючися на небезпеку злетіти з непривички коміть головою на землю. Другої неділі він оповідав свої траґікомічні пригоди в Швайцарії, котру він обійшов пішки підхарчовуючися овочами чи виноградом з сільських городів. Не памятаю вже, чому він вимандрував тоді у світ. Це був якийсь трохи авантурист-фантаст, але середечний і щирий товариш. Але ось як грім впав стріл на архикнязя Фердинанда в Сараєві. Це вже був певний знак майбутньої війни, а значить і визволення України. Коли ми в останнє, в кінці липня, зібралися, ухвалили тікати з Франції. Як бувший старшина рос. армії, я працюючи по шкілках молодняку на шляху з Версалю до Парижа, виразно бачив безперечний передмобілізаційний рух тягарових військових возів і вантажних авт і був абсолютно певний, що війна надходить. Як сепаратист я не хотів бути мобілізований в російськім леґіоні у Франції, Тютюник був сухотник, а Остап австріяк. Тому ми дебатували лише, куди краще тікати. Я пропонував Швайцарію, бо це була батьківщина моеї жінки, але Ганицький волів краще їхати на Бельґію. Ось так ми і розлучилися.

31. липня, будучи напередодні майже свідком забиття Жореса, я з наплечником, залишаючи усі речі в готелю, виїхав до Женеви у потягу переповненім мобілізованими. Остап поїхав до Брюсселі, а Тарас (револ. назва Тютюника) залишився покищо в Парижі. Та Остапові доля судила випити повну чашу французької неволі, бо на бельґійськім кордоні його затримали як австріяка і повернули до Франції. Тут він був спочатку інтернований в С.-Дені-Шатору (деп. Індр) в кольонії чужинців, а потім в грудні тогож 1914 року його перевели до Грандвілю (деп. Манш) в депо інтернованих, де він і сидів в жахливих умовах до кінця березня 1915 р.

Ще в Парижі перед відїздом дав я Остапові адресу мого тестя в Женеві і ось 22 серпня я одержав від нього перший лист, в котрому він сповіщає про свою біду, прохає допомогти і сповістити батьків. Розпочалося у нас досить жваве листування, навіть на українській мові. Я висилав нашому бідному і хорому заточенцеві харчеві посилки, книжки і гроші, скільки міг, бо й мені прийшлося туго. На Різдво одержав для Остапа від „Союзу Визволення України", до котрого я тоді приєднався, сто корон, потім, як увійшов у зносини з його батьком, також від нього 50 марок (56 фр.) й відомости про родину. Це Остапа трохи підкріпило на дусі, але не надовго, бо був він одиноким українцем серед інтернованих і дуже страждав морально, а на кінець ще й захорував.

На початку січня 1915 р. удалося Ганицькому переслати мені нелеґально великого листа, в котрому він і описує свою долю за французьким кільчастим дротом. Лист цей, як і майже усе листування, у мене зберіглося. На щастя, бо це є дійсно цікавий документ часу й свідоцтво французької „гуманности" відносно невинних жертв війни. Оскільки мені відомо, принаймні в нашій мемуаристиці, досі не було жадних описів з життя цивільних інтернованих у Франції, а тому я подаю тут цей лист дословно. Писаний лист цей чорнилом рукою Ганицького на 8 сторінках і датований „Ґранвіль, 31. 12. 1914":

„Високоповажані Панство і Приятелі! (Це мені і моїй дружині).

„Як думаю, мої дописи з Шатору і одну з Ґранвіль Ви дістали. Пишу цей лист в надії, що вдасться його „перешвіндлювати" до Швайцарії, як попередній, бо чув, що звідсіля мають вислати деякі жінки і кількох слабих на сухоти в віці від пятьдесять до шістьдесять літ. Зачну від мого виїзду з Шатору 18 грудня. О годині пятій з раня виїхали ми до Ґранвіль в числі 83, в тім числі 4 правдивих Славян (я, один Поляк і двох Сербів), до 30 Німців і Мадяр а решта Жиди, котрих навчився я ненавидіти за їх підлість. До Ґранвіль приїхали ми в суботу 19-го грудня пів до першої в полудні. Припровадили нас на місце призначення. Перше враження справді жахливе. Будинок довгий на 250, а в дійсности після поміру 350 метрів. Будинок (перед 10 літами мала бути фабрика линв) старий, посередині попідпираний дручками (дручки нові), щоб охоронити похилені стіни перед заваленням. Ввійшли ми на подвіря обгороджене муром в висоті чоловіка. Жовніри замкнули за нами брами, здається на цілий воєнний час (бо до міста ніхто не може виходити, хіба що до шпиталю і кількох ще, котрі відбирають замовлення), а з вулиці чути було компліменти як „бош", „сальбош", „сальопрі", „сальшіен" і т. д. Ми остановилися під нашим будучим помешканням під ґалерією. Ґалерія а зглядно підґалерія, де було місце проходу, спочивала на мурованих стовпах. Межи двома стовпами припадало в горі одно вікно. Стережені жовнірами дочекалися ми по якій пів години відпочинку, ревізії. Кожний входив до бюра і виходив по ревізії досить ґрунтовній з подякою, що она скінчилась. Мені поперевертали все до самого споду, також ґрунтовно, бо заглядали навіть до пуделочка з білетами і переглянули, чи нема чогось небезпечного. Ревізія відбувалася ґрупами по десять, кожну ґрупу по перепроваджeній ревізії відпроваджувано на місце призначення.

Благочестивий підприємець відпроваджував нас до їдальні, де сервовано ще яким чотиром ґрупам юшку, котра лишилася з обіду, того дня ніхто нічого теплого або взагалі нічого не їв. Я належав до тих щасливих що їли, бо ревізію перепроваджувано після альфабетки, іншим котрим не стало, мусіли чекати аж до вечері. На вечеру знову юшка бараболяна але без бараболь.

Тепер повернусь до опису помешкання внутрі. Дах черепковий був заразом стелею і дахом, а численні діри вентиляторами в горі. Підлога деревляна, а діри в ній вентиляторами в долині, а зле припасовані вікна вентиляторами з боків. Протилежна стіна до стінки з вікнами це зацвілий і вогкий мур до сторони моря... Роздали нам сіники, котрі „вифасували" ми в день від'їзду на двірці в Шатору, і дали нам дуже мало соломи. О девятій годині я положився спати так як стояв, бо зимно проймаюче аж до кісток. На другий день встав півзакостенілий, воздух вогкий і проймаючий а в додатку діри в даху і підлозі тай по боках позволяли гуляти морським вітрам як найліпше. На сніданок чорна кава без цукру і маленький на 50 ґрамів кавалочок хліба. На обід бараболі і маленький кавалочок мяса, недоїдання таке тягле і кавалок хліба на 100 ґрамів. По обіді зараз новість: з вулиці вибито нам три шиби. Більшість кпила собі з цього і веселилася, бо ці діри не зміняли температури в помешканню „сальбошів"! Для мене була це новість, для інших, котрі були тут вже чотири місяці, річ цілком звичайна. Тристапятьдесять метрів довгу ґалерію переділено дошками, щоб не було протягу на девять комірок, а в кождій комірці три секції, кожда секція має по двацять один людей, всіх секцій є наразі двацять шість. Я належу до шестої секції. На третій чи четвертий день перенесли мене до інфірмаря з причини биття серця і болю в легких, як я думаю запалення, бо засильний біль і колення в правім легкім. В інфірмері залишаюся ще і до цього часу. Між тим в нашій комірці зайшла деяка зміна, а іменно, як кажуть, з причини майбутнього приїзду американського амбасадора вставлено стелю з паперу до паковання тай наставлено малі залізні печі, але в них ще розуміється не палено... Їдження взагалі зле, гірше як у Шатору тай і це з кождим днем погіршується. Бараболі чорні або солодкі тай тверді, а найліпший день тоді, коли замісць бараболь дають риж. З самого першу як ми приїхали то і бараболі не були злі. Дорожня в кантині незвичайна: три маленькі яблочка два су (це в Нормандії, країні яблук!) в Шатору давали за ту ціну вісім багато ліпших. Хліб маленька крумочка су, до Різдва продавали бохонцями хоч дорого та все танше як крумочками. Інші віктуали ще дорожчі: подвійна крумка хліба з шинкою шістьдесять сантимів, так що нема що і згадувати. В інфірмері то саме їдження і тільки тепліше, бо палиться в справдішній комнаті — колись бюро фабрики.

Тепер, що може буде інтересувати Вас дещо, про мій зверхній вигляд: я запустив бороду як бурян, а червона як цегла... При цій нагоді мушу зложити Вам, дороге моє Панство, сердечну подяку за грошеву посилку, але, якщо Вам переливається то в такім випадку волів би я віктуали, бо думаю що в Швайцарії танше як в нашій кантині з осібна, в додатку тут гроші задержують і виплачують з присланої суми що тижня в четвер тільки 10%, а на випадок відходу виставляють рахунок за їдження по 75 сантимів денно, отже я нічого не діставби...

Пишіть сюди лише по французьки, бо інакше писані кидають тут до коша, для певности інформації про родичів перешліть через американську амбасаду. А тепер ще одна просьба: як будете в панства Федорчуків, то зложіть від мене уклони. Також просив би я сердечно Вас, чи не моглиб мені післати самоучок російської мови і яку російську книжку до читання, бо здається, що ми пропали, тому треба вчитись нову державну мову, щоби евентуально зробити державний іспит зараз по війні єсли не втічу до Америки... ...Нині дощ і сильний вітер, як все, а з мого вікна видко кавальчик розбурханого моря. Власне перестав на хвильку писати і дивився через вікно на подвіря, з котрого видко і на вулицю. Надійшло якесь товариство, як я суджу по уборах панів і пань, порядніше і одна пані з певністю в вірі, що це „сабльош" стоїть з червоною бородою, показала мені язик в цілій величині... Пересилаючи щиросердечний привіт і уклін Вашій жені, Василькові (сину)

Українська Бриґада в Німецькім Ябліннім. Пробоєва сотня.

і Вам, поручаюсь ласкавій памяті. Здоровлю Вас сердечно. Остап Ганицький".

На жаль це єдиний лист без цензури, що дійшов до мене. Решта листів не цікаві, бо писані під доглядом. Здебільшого листування наше довго затримувалося в цензурі, навіть писане по французьки, так моя картка з 3. січня дійшла до Остапа 1. лютого, лист з 16. січня — 26. лютого і т. д. На початку лютого він на пораду директора Депо зробив подання до уряду про звільнення як Словянина і прохав дозволу виїхати до Швайцарії. Зі свого боку я через Червоний Хрест домагався звільнення хорого мого родича, котрим став офіціяльно для мене Ганицький. На жаль ці заходи не підтримані жадним українським комітетом у Франції, бо такого не було майже до самого кінця війни, довший час були безнадійні. Нарешті О. Ганицький на пораду з американської амбасади зголосився за поміччу до польського комітету, котрий негайно почав ним опікуватися: прислав трохи грошей, а головно підтримав прохання про звільнення на мої руки в Женеві. Тимчасом восьмимісячне сидження за кратами в жахливих умовах, зневіра і хороба вкінці зруйнували морально бідного Остапа. Він почав упадати духом і думати про неминучу скору смерть. В листі своїм з 26. лютого 1915 пише: „...коло мене знову гірше. В середу мав сильний сердечний атак. Якщо в тих обставинах і дальше лишусь, то думаю, довго не потягну". Через місяць, 20. III. вже подає мені детальний свій заповіт, на випадок своєї смерти... Та раптом 23. березня його визначають на репатріяцію і вже 27. він пише мені картку з Парижа... по дорозі до Женеви!

В Женеві він трохи у мене відпочив, прийшов до себе тай поїхав до батьків до Відня. Далі у мене переривається з ним листування аж до 1919 здається року (бо лист його не помічений), коли Остап пише мені вже з Закарпаття: „...сиджу тепер в Ужгороді в скрайнозлім положенню матеріяльнім на ласці людей. З дому не маю жадної вістки. Батько і братя при війську на Україні, а мама залишилася підчас відвороту в Галичині. А я знов попав сюди, бо відворот був неможливий. Чи батько і брати жиють ще, не маю поняття, а з мамою також не зміг навязати до цього часу жадних звязків почтою. Я супроти цього в безнастанних здогадах і припущеннях і де жиють і в яких обставинах. Родичі мусіли утікати так, як стояли, серед граду куль...". Дальше він без церемонії прохає у мене позичити йому означену суму гроша. На жаль я не міг йому таку квоту тоді вислати. Тоді він пише мені другий лист вже з Кошиць дня 5. січня 1920., коли він збирався з боєвим куренем виїздити на Україну. На превеликий жаль цей лист у мене десь пропав, збереглася лише фотографія того куреня, на котрій знятий і Остап. Що було дальше, в яких пригодах приймав участь Ганицький, я вже не памятаю, бо про це все оповідав він мені геть пізніше, коли несподівано на початку грудня 1923. зявився в Женеві. Але це вже була лише тінь колишнього Остапа!.. Хоч жаль було на нього дивитися, місце його було в санаторії. Зібрали йому гроші на білет та й відіслали назад до Галичини. Більше про нього й чутки не було. Не знаю, що з ним далі сталося.

Женева, 7. XII. 1938 р.

З україніки музеїв Европи

Написав: *Михайло Антонович*

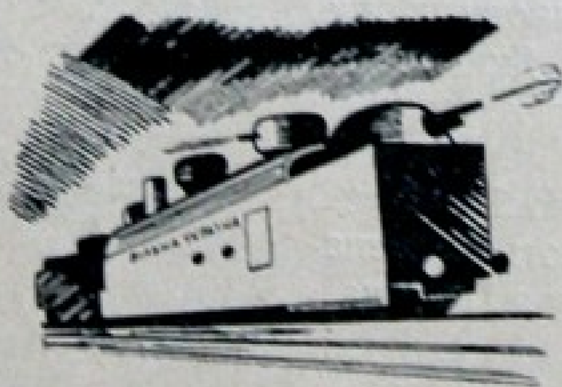
„Битва під Оршею". Майстерня Лукаса Кранаха. Музей Плястичних Мистецтв у Бресляв ч. 848. Це великий образ, в якім мистецька критика без вагання признає ціхи майстерні знаменитого маляра. Ориґінал збережений цілком добре і живі барви дозваляють роздивитися її у всіх подробицях, що однак необхідно пропадають при зменшеній безбарвній репродукції.

Та зміст картини всетаки дуже цікавий. Чи автор був сам під Оршею, чи ні, сказати трудно, але безсумніву він знайомий з її описами. Треба згадати, що Оршанська битва 1514 р. зацікавила була свого часу европейське суспільство. Московщина щойно зявлялась на обрії Европи, як якась незнана фантастична чудернацька країна. Натомість „Литва", себто Україна і Білорусь були добре знайомі ще з часів хрестоносних походів німецьких орденів, в яких брало участь рицарство цілого заходу. Фантазію тодішнього европейця вразила імпозантна відправа, яку дало мале, але вправне, військо Острожського велитенській недоладній навалі москвинів. Особливо в Німеччині існувало досить оповідань про Оршанську баталію. Довгі десятиліття знана вона була просто як „велика битва" між Литвою і Москвою. Деякі описи її, як напр. Сиґізмунда Герберштайна, в його книзі про подорож в ролі цісарського посла до Московщини, доховалися до сьогодні. Оповідання Герберштайна, або якесь дуже до нього подібне, послужило основою і даній картині. Герберштайн пише, що москвини збили аванґарди „литовського" війська, а ці останні, втікаючи, підвели напираючих москвинів під гармати. Дружна сальва пушкарів внесла спустошення і розстрій у московські ряди. Тоді, залишена в резерві, тяжка рицарська кіннота Острожського ударом у розхитані ворожі лави, здобула блискучу перемогу.

На картині бачимо саме цей момент навалу дикої юрби (з лівого боку знимки) на центр, де виднівть дула гармат; за ними, в двох струнких рядах, кіннота, озброєна згідно з останнім словом военної техніки XVI ст.; з правого боку переправляються через річку дальші помічні відділи. Цікава одежа бойців: литовсько-українське військо одягнене зовсім по західньоевропейському. Постать рядом із гарматою на мостику, або кіннотчики, що саме перебредають річку, можуть так само прикрашувати образки боїв з під Анаделльо або Марінано. Навіть селяне, що тягнуть гармату (на право внизу), виглядають мов із ярмарку в Нірнберзі. Натомість москвинів майстер можливо на очі не бачив і хиба знайомий із описами їх зовнішньости. В представленню її помітно у нього нахил до еґзотики, до підкреслення відмінности від того, що для европейця булоби звичайним, пересічним (комічні бороди, чудернацькі шоломи).

Нарешті, ідея картини. Вистарчить порівняти крикливу постать москвина на білім коні (зліва всередині) зі спокійними, наче закаменілими рядами рицарської кінноти литовської Руси, або з пішим рицарем на твердо розставлених ногах (середина картини, трохи на ліво вділ), який очевидно кермує артилерійським вогнем, щоби ствердити, що мистець тут протиставить дикий варварський напір певному себе рицарству. З кожної фіґури кіннотчиків (правого боку картини) так і дихає спокійна рішучість без дикої театральности. Вся маса білих шоломів москвинів (з лівого боку вгорі) немов скажено, але водночас безсило навалюється на непохитний моноліт артилерії і кавалерії в центрі. Перемога під Оршею видимо була для автора образу перемогою лицарськости над дикістю і варварством.

В українських ілюстрованих виданнях ця картина здається ще не використана. Тимчасом велика мистецька вартість її робить із неї одну з цікавіших, звязаних з Україною памяток у західноевропейських збірках.

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. відх. У. Г. А.*

(Продовження)

Бриґада поспішно машерує на Саврань. Там під Савранню тов. Котовський вдруге старається заступити дорогу. Тут він одначе обережний, дмухає на холодне. Довелось пізнати ближче бравуру галицьких кіннотчиків. Це вже навіть не перепона, а радше демонстрація. По короткому бою Бриґада спокійно переправляється через Бог (14. IV.) і входить в район повстанчих сіл за р. Богом.

За Богом починався район жовто-блакитної контрреволюції, район поголовно повстанчих сіл, які й не думали допустити до себе хочби одного большевика. Це південне продовження цього повстанчого району, про котрий писав п. Горліс-Горський в свойому „Рік в Холодному Ярі". Це справжня гайдамацька Україна, це справжня Нова Січ, в котрій жити, не вмірати. А при цьому чарівна природа й найкращі в світі дівчата. Високо свідомі села зорґанізовано не допускали до себе московського ворога, дарма білого чи червоного. Це не куркульський бандитизм, про котрий брешуть у своїх публікаціях большевики, це зорґанізована воля свідомого населення мати свою Державу. Скрізь зорґанізована адміністрація і судівництво в руках свідомих українців, що їх на ці місця настановила ще влада У. Н. Р. Скрізь по селах початкові і середні українські школи (пор. спомини дир. Грицака, що був директором в такій ґімназії, здається в с. Тернівка). В І. або ІІ. клясі такої ґімназії сидять над латинською граматикою нерідко вусаті дядьки. Села озброєні. Військова орґанізація сягає ще орґанізації Вільного Козацтва в 1917 р. На звук церковного дзвона відбувається мобілізація. Збіраються на майдані козаки піші і кінні, тягнуть за собою кулемети і міномети. Ось таку мобілізацію бачили ми в селі Камінна Криниця, де простояли кілька днів, відпочиваючи і обмірковуючи з місцевими повстанцями плян наступу на Умань. На вузькоторовій залізниці Винниця—Голта появився большевиками заімпровізований броневик. Цього було Криничанам за багато і вони зробили мобілізацію. Відмовились при цьому нашої помочі, мовляв ви наші гості і годі нам вас турбувати. Зрештою самі цілком добре виконали завдання, скидаючи большевицького броневика з рейків.

Який жаль, що не ціла Україна в цей слушний час покрита була сіткою таких сіл. Який жаль, що не завжди наша влада уміла використати подібні райони.

В Камінній Криниці бриґада задержується здається до 19. квітня. Село витає нас щиро і гостинно. Місцевий драматичний гурток уладжує на нашу честь виставки і вечерниці. Гарні соняшні дні чергуються з чарівними місячними ночами. Увечорі вулиця з прекрасними піснями й хороводами, у садках тихі шепоти і зідхання Марусь, Катрусь і галицьких кіннотчиків. Буйно розцвітає кохання...

Велика свідомість села і щира гостина підносить нас на духу, реконструує нас фізично та морально, способить нас до важких боїв, що нас ще чекають. Не один галицький улан пізнав доперва в Камінній Криниці, що це таке Україна. Не одному ця Україна залишилась в серці на віки як повний туги та всетаки прекрасний спомин.

Минають скоро ці прекрасні дні. 20. квітня Кінна Бриґада рушає далі на північ в напрямі на Умань. Доходить до села Рижевки в 20 верстов від Умані, де стає постоєм на тамошній цукроварні. Цукроварня ціла в польських руках. Господарі витають нас щиро і гостинно. Старшин гостить управа цукроварні, козацтво розміщується в господарських будинках. Цукроварня видає всім обіди. Нам у цукроварні добре, не хочеться звідти рушати. На другий день другий полк лишається на місці, перший відходить до Ладижинки. Мені ще й сьогодні неясні всі ці тодішні рухи нашої Бриґади. Мені жаль покинути Рижевки, де дають такі добрі обіди і де спиться на правдивому ліжку, під правдивою ковдрою. Я впрошуюсь до сотника Ярого, котрий остає зі своїм полком в Рижевці як звязковий до штабу бриґади, що відходить з першим полком. Це мені на добре не виходить. У вечір паде дощ, зривається буря. Мене кличе сотник Ярий та посилає зі звітом до штабу бриґади. Приходиться їхати у темну ніч крутими балками і вертепами у зливний дощ. Як я тоді доїхав до штабу бриґади й досі не знаю.

Врешті навязуємо звязок з частинами ґен. Омеляновича-Павленка, що саме тоді надходять в район Ольгополя. З ними вже Технічний Галицький Курінь з Балти. Ґен. Павленко дає нам приказ завернути до нього, щоб разом пробиватись до Армії У. Н. Р. До нас доходять вже вісти про намагане галичанами заняття Жмеринки і Вапнярки і перехід 2-ої і 3-ої Бриґади на бік поляків. Через Ташлик (?) поспішаємо до Бершаді, де наказує нам прибути ґен. Павленко.

Ґен. Тютюнник передав нам приказ, що І. Кінна Бриґада має до дня 27. IV. скупчитись в с. с. Любашівка, Михайлівка, Якубівка. Наш „супутник" від Тирасполя, Чорноморський полк переходить в цім дні на приказ ґен. Павленка до складу 2-ої Волинської Дивізії. Пращаємо щиро незабутніх чорноморців, що ще не одну сторінку повної хвали бойової історії написали в складі Армії У. Н. Р. Пращаємо їхніх бойових старшин, з котрих добре пригадую собі мовчазного „нор-

дійця“ сотника Афнера, та дебелого кіннотчика сотника Титара. Ґен. Павленко заряджує в Бершаді (Ободівці?) перегляд нашої бриґади. На широченному майдані уставляється бриґада в чотирокутнику, до якого віздждає ґен. Павленко зі своїм штабом. При ньому полк. Долуд, знаний добре галичанам. Імпонуюче виглядають ці партизантські ґенерали. Це неначе жива копія малюнків Івасика або Самокиша. Дивлячися на них думка лине в широченний український степ, де в XVII. і XVIII. віку гуляли такі козарлюги. І ось ці козарлюги роблять перегляд модерної кінної частини. Переглядають сотню за сотнею. По перегляді віздждають до середини чотирокутника і ґен. Павленко виголошує до нас промову. Ґенерал пригадує нам цей час, як він був Начальним Вождом нашої армії. Він його мило згадує, бо „він старий вояка і не багато доводилось йому бачити таких добрих жовнірів, як галичани“. Сподіється, що і ми згадуємо його добре. Сьогодні він радіє, що знову має галичан під собою і то не тільки нас, але всі бриґади, що 25. квітня перейшли на бік Армії У. Н. Р. Він віта єнас в імені свойому власному, як Начальний Вожд Армії УНР. та в імені Уряду. Це велика честь для нього, що обі українські армії зединились під його командуванням. „Обставини боротьби змінились, але всі ми свідомі цього, що **т о д і** і тепер однаково воюємо за всім нам дорогу Україну...“ Зокрема наших галицьких частин вже ніяка сила не вирве з бойових реєстрів української армії. Само собою розуміється, що ця промова зробила на нас незвичайно велике враження. Вигукам „Слава“, на честь ґенерала, Армії УНР., Уряду і т. д. не було кінця. Ґен. Павленко теж був дуже вдоволений переглядом і залишив нашу Бриґаду на дальші бої при собі як армійську резерву.

Вже 26. квітня на нараді командантів дивізій армії У. Н. Р. в с. Познанка одержано відомости про виступ Галицької Армії проти большевиків з метою заняти залізничі вузли: Вапнярку, Жмеринку, Винницю і Козятин напередодні польсько-українського наступу проти большевиків. Ця „несподіванка“, як пише полк. Доценко, примусила Армію У. Н. Р. рухатись на північ, щоби іти на зєднання з поляками і „повстанцями“ галичанами. Досі серед керманичів Армії УНР. перемагала думка іти на південь (от. Тютюнник і Гулий-Гуленко), щоби заняти Одесу. Так і сталось, що Армія У. Н. Р. вирушила на північ для зєднання з галичанами, що „зробили свій виступ цілком самостійно, навіть **без повідомлення Команди Армії У. Н. Р.,** як пише полк. Доценко: „Перший раз після Любара ми пішли за течією. Свою до цього часу свобідну волю ми підпорядкували подіям, які **виникли помимо нашого бажання“,** так писав от. Тютюнник, оцінюючи пізніше цей зворотний етап у Зимовому Поході. Армія У. Н. Р. мусіла форсовними маршами перебиватись до району виступу Галицької Армії, а коли вже до нього наблизилась, одержала відомости (30. IV.) про повну невдачу галицького виступу. Не лишалось нічого іншого, тільки перебиватись по напрямку Ободівка, Вапнярка, Ямпіль до частин дивізії ґен. Удовиченка над Дністром. Оцей прорив через відступаючі полчища XIV. Сов. Армії викона[ла] Армія У. Н. Р. і І-ша Кінна Бриґада блискуче в безперервних боях від 1—5. травня 1920 ро[ку]. Перейдемо тепер до докладного огляду тих боїв, що вічною славою вкрили Армію У. Н. Р., а з нею і І. Кінну Бриґаду.

⁂

27. квітня прибув до штабу Армії в Ободівці відпоручник Повстанчого Комітету чет. Білецький, який офіційно повідомив про повстання Галицької Армії і її намір приєднатись до Армії У. Н. Р. Його інформації скріпили командування армії У. Н. Р. в його рішенні іти на Вапнярку і то ще поспішати. 29. квітня армія пересувається в район: Ободівка, Демидова, Тростянець, Данівка, Цибулів. І. Кінна Бриґада зі штабом армії як армійська кінна резерва в м. Ободівка.

В районі Бершаді і Ободівки до бриґади прилучилось багато галичан, передовсім втікачів з Полевого Штабу ЧУГА з Балти, котрі прибули сюди з 4 Київською Дивізією (н. пр. Галицький Технічний Курінь), а то й прийшли самі. З цього дня перебували при І. Кінній Бриґаді ґенерали Кравс і Вольф, полковник Шаманек, от. Льонер, сотник Левко Шепарович з жінкою Галею і багато инших. Прибув тоді до бриґади також пор. Роман Теодорович, бувш. командант військової поліції в Стриї. Його взяли Київці за шпіона і вже мали його розстріляти. Він мав при собі виказку Ревтрибуналу ЧУГА, в якому поневолі засідав. На щастя я довідався про це в саму пору і при помочі чет. Р. Шепаровича визволив краяна з неволі.

—о—

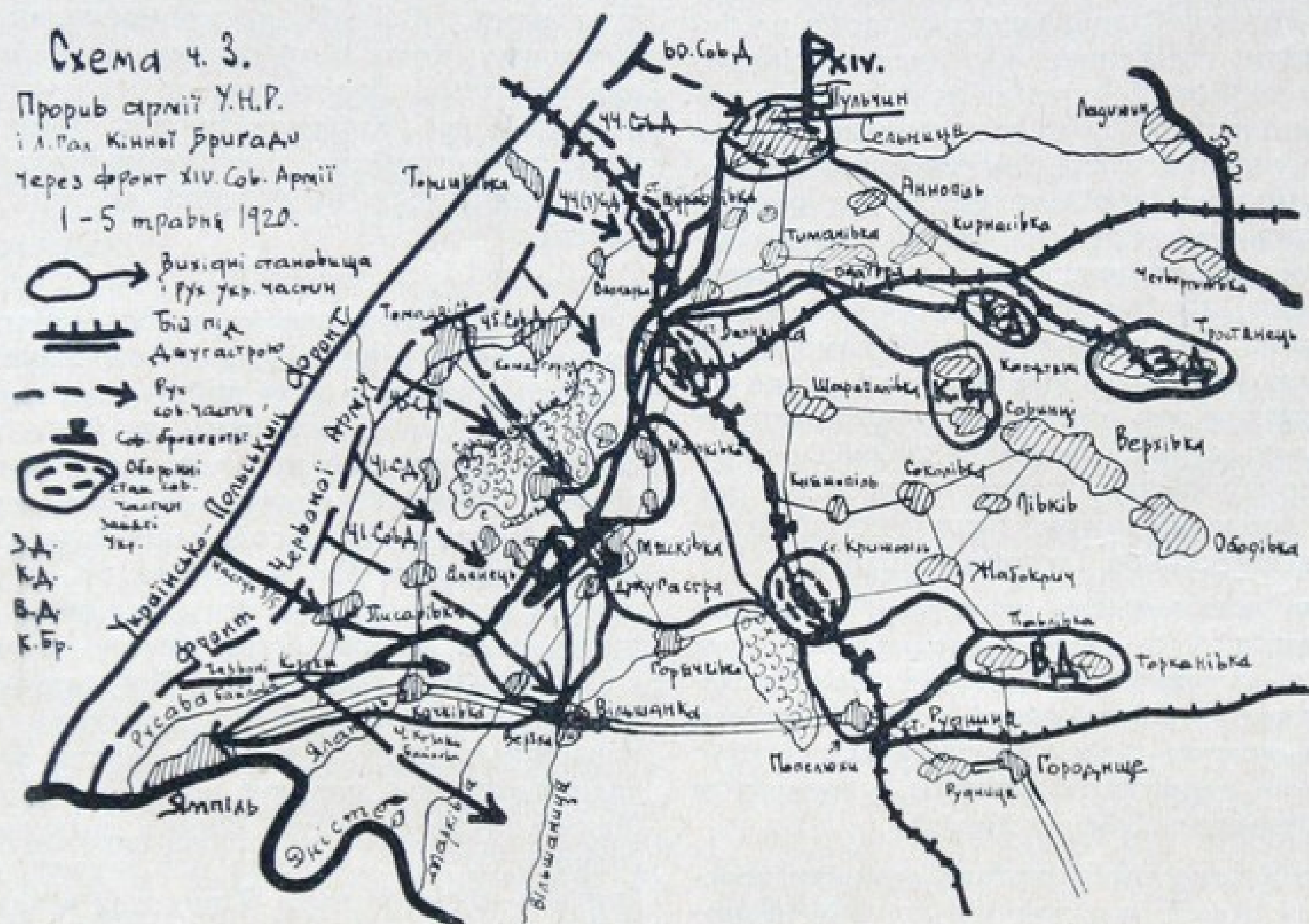
30 квітня Команда Армії довідалася, що Галичанам не пощастило. Частину Галичан у Вапнярці і Крижополі большевики розброїли, а решта відійшла в бік Томашполя. Для ліквідації повстання Галичан большевики підвезли з боку Жмеринки три ешелони війська і вислали з Тульчина дві піші полки до Вапнярки і Крижополя. На стації Вапнярка стояв штаб 45-ої сов. дивізії, два броневики і багато ешелонів. В бік Крижополя відійшов третій броневик. В Тульчині стояв полевий штаб XIV армії (тов. ґенштаба Стойкин) та штаб 60 сов. дивізії. На ст. Журавлівка стояв штаб, здається 44-ої сов. дивізії. В звязку з цим Команда Армії У. Н. Р. орґанізує в дні 1 травня захоплення району Тульчин—Вапнярка—Крижопіль, розділюючи завдання як слідує: Запорізька дивізія (баґнетів 500, гармат 5, шабель 400) має захопити Тульчин і Журавлівку.

Київська дивізія (баґнетів 600, гармат 4, шабель 400) наступає на Вапнярку.

Волинська дивізія (баґнетів 500, гармат 2, шабель 400) наступає на Крижопіль, рівночасно окремим відділом демонструє на ст. Рудниця. Галицька бриґада скупчується в с. Тиманівці як арм. резерва.

1 травня 1920 року почали дивізії виконувати намічене завдання. Найкраще виконала його Волинська дивізія, яка здобула ст. Крижопіль 2 травня коло 5-ої години рано і завзято відбива-

лась від переважаючих большевицьких частин. Большевики кинули з Вапнярки багато війська, щоби відбити Крижопіль; в акції були ще два або три броневики. Бої Волинської дивізії тривали в Крижополі до 3. травня і щойно на приказ Командування Волинська дивізія відступила до Марківки, звідсіля до Мясківки та Джугастри, а там через Вільшанку і Вербку до Ямполя. Цілоденний бій Волинської дивізії 2. травня за Крижопіль, закінчений заняттям Крижополя і удержанням його до переходу всеї армії через залізничу лінію Жмеринка—Бірзуля причинився не мало до успішности прориву Армії У. Н. Р. через XIV армію. Якщо візьметься під увагу, що бій цей проваджено з переважаючими силами большевиків (за ніч з 2. на 3. травня підвезено до Крижополя 16 ешелонів під охороною 3 броневиків), бойовий чин Волинської дивізії заслуговує на найвище військове відзначення.

Запорожці занимають 2. травня*) Тульчин, де визволюють з вязниць багато Галичан. Під напором переважаючих сил Запорожці залишають Тульчин і спрямовують свої сили на ст. Журавлівку, де зустрічають спротив. У Тульчині захоплюють Запорожці штаб сов. дивізії, радіо і 300 верхівців.

На фронті Київців йде тимчасом завзятий бій за Вапнярку. Цей бій триває з перемінним успіхом цілий день. В ньому бере участь другий кінний полк Галицької Бриґади під командуванням сотника Ярого. Про цей бій пише в своїх споминах відомий сьогодні український кіно-промисловець, а колишній підполковник Київської Дивізії Сухоручко-Хословський:

„О годині 17-й рушили курені дивізії спільно в наступ. Перед нами ст. Вапнярка ,обсаджена ворожими бронепотягами та густими розстрільними, розсипаними вздовж залізниці та цілому фронті нашого наступу. Пекельним вогнем зустріли москалі нашу розстрільну, що порівнюючи з чисельним ворогом була лише жмінкою люду... Ось уже недалеко й стація. Тричі кидаюсь я зі своїм куренем (28-ий Київської Дивізії); я на коні, а козаки від мене не відстаючи. Але як тільки добігав уже я до стації, залишалася тільки горстка людей. Передано мені було, що справа, з-за лісу, має надійти кінний полк Галицької Бриґади Шепаровича й мене підтримає, а до того часу я маю триматися. Завдання я мав, оминувши стацію, зайняти село за залізницею, перейшовши колію недалеко стації, на першому переїзді. Вже стемніло. Місяць почав сходити. „Кінний полк за хвилю тут буде", — доповідав мені ординарець. Розстрільною надбігає кіннота... „Вперед! В атаку! За мною!" — подаю команду, кидаючись уперед. Кидається за мною кінний полк, але тут на бігу чую разом із криком „Слава" крики „Ґурра" й гасло трубача до атаки**). (У нас так, все після реґуляміну. Прим. моя.) На добрих конях, із шаблями на голо, скачуть уже поруч зі мною кіннотчики-галичани з бриґади Шепаровича, що в той мент якраз наспівали. Не витримали москалі — втекли, давши можність моєму куреневі та кінноті перейти на другий бік залізниці".

Спільним зусиллям Київської Дивізії та І. Кінної Бриґади, а навіть Галицького Технічного Куреня, що в складі Київської Дивізії брав участь в цій операції, занято в ночі з 2. на 3. травня Вапнярку. На стації залишилося багато Галичан, що не хотіли втікати разом з москалями та що радо прилучилися до Київців, поповнивши тим їхні ряди. В цьому самому часі І-ий Галицький Кінний полк, що був в армійському аванґарді, після невеликого бою перейшов залізницю та за-

*) Доценко пише 3.! (Див. Зимовий Похід, ст. 21).

**) Сурмач Довбанюк, свого роду маестро в свойому ділі.

няв Мясківку. 2-га сотня пор. Гавриляка здобула при цьому 2 скоростріли і полонила 28 червоноармійців*).

⁂

По переході залізниці Жмеринка—Бірзуля коло ст. Вапнярка і Крижопіль, ситуація Армії У. Н. Р. стала ще більше заплутаною, чим була перше. Фронт XIV. сов. армії, що проходив в днях 1—3. травня здовж ріки Русави, менше-більше через села Писарівка, Клембівка, Томашпіль, Комаргород рушив під загрозою удару взад з місця і нічо дивного, що ми опинились раптом в центрі розташування відступаючих частин XIV. армії. Повних три дні тривало оце „шассе-круазе" українських і совітських частин та безнастанні бої днем і ніччю. На кожному кроці ми натрапляли на якусь частину XIV. сов. армії, а вони натрапляли на нас. Не було одної хвилини, щоби не було якоїсь атаки, стрілянини або алярму. Приходилось спати з крісом у руках, а дуже часто в ночі алярмовано нас, бо розвідка доносила, що йдуть на нас сильніші гості. Ми виходили з села, шлялись по полях і дорогах, щоби над ранком назад вернутись до цього села, звідки перед кількома годинами ми вийшли. Нашу ролю відогравав тепер ворог, що залишав нам „тепле" місце. Дійшло до того, що дві ворожі собі армії стали постоєм в одному селі (Вільшанка) і доперва по кількох годинах, пізно в ночі, натрапили одні на других. Сполох, ручна і гарматна пальба і штаб большевицької бриґади в наших руках. Але так само цілком добре ми моглиб бути в їхніх! Це як пише один з військових істориків було:

„Збіговище найнесподіваніших припадків. Частини, що провадили безупинні бої і нагло атакували, були також самі несподівано атаковані, часто гублячи звязок із своїми й натрапляючи на ворожі обозні валки... Здавалося, що якась сила скрутила своїх і ворогів в один клубок, полишаючи його розмотувати завзяттю, лицарству та спритності". (Павленко: „Зимовий Похід".)

А до цього всього треба додати страшну перевтому людей і коней, що вже кілька днів не доїдали, не спали й падали з ніг. Щастя, що в якомусь здобутому большевицькому обозі був на фірах цукор, яким понапихали кишені і ним поживлялись до схочу.

⁂

По переході залізничої лінії, Команда Армії тратить надію на перехід через фронт і рішається пробиватись на південь до лінії Дністра, де балками і яругами сподіється перебитись до дивізії ґен. Удовиченка. Напрям походу: Марківка, Антонівка, Мясківка, Вербка, Качківка, Ямпіль. Та тут вже настигають большевицькі частини з фронту (45-а сов. дивізія), і атакують армію з крила. Вивязується цілоденний (4. V.) арієрґардний бій Армії коло с. Савчина, а пополудні коло с. Джугастра. Ґен. Павленко пише: „Арієрґардний бій біля Джугастри був це бій відчаю, бій, де козацтво врятувало себе від знищення. Чисельні прояви мужности, завзяття, лицарства виявляли не лише стройові, а й нестройові старшини та козаки". Цього дня захопила наша бриґада і сотні 5-кінного полку валку большевицького обозу, що мала до 1.000 возів. В полудне атакує Кінна Бриґада під Савчином ліс (командує от. Долуд), але ця атака кінчається невдачею, що мало не довела до катастрофи. О 14 годині бойові формації були на тилах обозів, все перемішалось, розгортається паніка, котру збільшає ще огнем тяжка артилерія большевиків. Одначе ґен. Павленко не тратить голови. Він приказує Кінній Бриґаді і 3-му кінному полкові пробивати з боем дорогу Армії на Вільшанку, а двом іншим кінним полкам (Мазепинському і 5-ому) охороняти відступ армії. Всі обози спрямовували також на Вільшанку. Коло 16-ої години штаб Армії підходив вже до с. Джугастри, де на висотах, що на північ від неї Київська дивізія, Чорноморський полк, та нестройовці зі всіх можливих частин почали стримувати наступаючі частини 45-ої сов. дивізії.

—о—

Всі ці бої переходив я в складі Чорноморського полку. Коли Кінна Бриґада задержалась в селі Савинці і звідси в ночі вийшла через Капустяни, Красногірку до Тиманівки, де мала скупчитись, займаючи вихідний пункт до переходу через залізничу лінію Жмеринка—Бірзуля, крепкий 16-літний вояка в моїй особі заліз до стодоли і спав сном праведних. Як заалярмували бриґаду, ніхто чомусь не потурбував його невинного сну і він пробудився, як вже сонце високо на небі стояло і за бриґадою слід застиг. Він лишився сам, як палець у чужому селі, бо його коника вороного товариші не забули зі собою взяти, його одного залишаючи на „поталу" ворогам. Щож робити! Медіце, кура те іпсум! Пішов до хозяйки, дала, спасибі, гарячого молока, але сказати куди пішла бриґада ніхто не вмів. Я подався в зовсім протилежному напрямі до села Жабокрич і щасливо застав там частини знаного мені Чорноморського полку, що саме готовився до атаки на Крижопіль. В ночі з 1. на 2 травня ми повели наступ на ліс, що коло Крижополя. В ньому добуто обоз, на якому був цукор. Звідси ми повели наступ на станцію, яку добули рано. На стації здобули багато всякого майна, а передовсім амуніцію. Були там теж два броневики, з котрих один втік до Вапнярки, а другий до Рудниці. Ми розібрали залізничі рейки в обі сторони, але нажаль не було екразиту, щоби їх висадити в воздух. Внедовзі большевицькі броневики повернулись та почали нас засипувати вогнем з гармат і скорострілів, та ми всетаки удержались на стації до вечора, всі наступи відбили, а у вечорі знову розібрали залізничий шлях. Доперва в ночі прийшло кілька ешелонів большевицької піхоти і ми мусіли під її натиском зі стації відступити.

(Докінчення буде.)

*) Ґен. Омелянович Павленко: „Зимовий Похід" в IV. Збірнику „За Державність".

Княжі Голі Гори і Рожне Поле*

Написав: *Богдан Го. ове кий.*

I.

Археольогічні та історичні досліди памяток „сивої Давнини", — оцих святих руїн, городищ і могил датуються в нас ще далеко до світової війни, в післявоєнних одначе часах щойно останні роки приносять у тому напрямку нові осяги та низку публікацій, а то й періодичних видань, що поглиблюють та поширюють історично-краєзнавче пізнання й найменших закутин батьківщини з її памятками минулого, безмежжям багацтв та чарівною, рідною красою.

Таке теж завдання й оцеї розвідки про княжий город Голі гори та поблизьке „Рожне поле", — місце великого бою, що був одним з вирішних моментів для повстання могучої Галицько-волинської княжої держави.

Гологори — це сьогодні назва гористого пасма, що починається в княжому городі Льва славним Високим Замком (398 м.) і сусідньою Чортівською скалою (418 м.) та тягнеться зразу в південно-східньому напрямі через Бібреччину до с. Лагодова в Перемишлянщині, а далі на північний схід по с. Ляцьке в Золочівщині.

Звідсіля, від долини джерел Золотої Липи (в Майдані гологірськім) переходять Гологори в пасмо *Вороняк,* яке сягає в півд. сх. напрямі до с. Плугова (10 км. за Золочевом). Тут, закінчуючи свій головний хребет, звертаються Вороняки на північ і, перетяті двічі долинами Золочівки та Буга сягають до Плісенська-Підгорець, де зустрічаються вже з волинською рівниною. Від цеї місцевости біжать окремим розчленуванням на захід до княжого Олеська, Підлися (з памятником М. Шашкевича на Білій Горі (377 м.) і Білого Каменя, а головною масою звертаються в околицях села Ясенова на схід, щоб поміж Серетом та Іквою дійти до Підкаменя.

Від цього містечка починаються т. зв. *Кремянецькі гори,* частина кремянецько-острожського кряжу, що доходить до околиць Острога на Волині.

Оцей довгий, гористий і повний чудових лісових та скельних краєвидів ланцюх від Львова аж ген у глиб Волині — це північна границя подільської височини і саме на високих, оборонних горбах цього ланцюха (найвищий верх *Камула* в пасмі Гологір, біля Романова 477 м.) видніли колись численні замки-твердині, а то й великі городи, по яких сьогодні залишилися здебільша тільки вали-городища. Майже всі вони походять з княжої доби, бо саме тоді будовано замки головно на природно оборонних, неприступних горбах, а не, як у передісторичних і славянських часах, серед мочарів і багон. До того ж маємо про них і літописні згадки з княжих часів.

Церковця Рождества Пр. Д. М. на місці давньої твердині в Городищу в Гологорах.

В підніжжі Високого Замку розложився княжий *Львів,* в підніжжі Гологір пишалася теж колишня княжа столиця *Звенигород,* сьогодні тільки село з городищем у Бібреччині. Майже на границі з Вороняками (назва мабуть від ворон, що тут численно гніздяться) розложився над верхньою Золотою Липою пограничний город колишньої Галицької Волости — названий від окружаючих гір *Голі гори* (тепер Гологори), до світової війни містечко, тепер, внаслідок воєнного знищення — село.

На сумежжі з Волинню, на стрімких верхах Вороняк пишався згадуваний вже *Плісеньськ,* могучий пограничний город-твердиня, знищений в 1241 р. Татарами[1]). Його переємником став у поблиэжжі город *Олесько,* славний м. і. з того, що в ньому, якщо не родився, то провів своє дитинство великий гетьман Богдан Хмельницький. Сюди теж перенесено в другій пол. XVIII. ст. деревляну (з модерева) церкву св. Димитрія з Плісенська.

Другим поруч Львова городом, що немов замикає собою другий кінець цілого ланцюха, є княжий Кремянець на Волині з руїнами замку на стрімкій і високій „горі Бони". Остріг з захованою до сьогодні оборонною баштою можна вважати завершенням кремянецько-острожського кряжу.

Майже всі, вичислені тут городи[2]), діждалися своїх дослідників, а то й окремих праць, одні лиш Гологори (вживати будемо теперішньої назви) не

---

*) З незалежних від нас причин друкуємо цю працю в скороченню, а саме з пропущенням вступного розділу.

[1]) Про нього гл. моя розвідка: Княжий город Плісеньськ, Львів 1937.

[2]) Малих замків-твердинь чи городищ було в цілому пасмі безмірно більше, але вичисляти їх тут не має потреби, тимбільш, що майже всі вони найшлися в праці п. з. „Zabytki przedhist Galicji wsch." Львів, 1918 Богдана Януша (українець, що писав в українських наукових виданнях під псевдонімом В. Карпевич). Тут згадаємо хиба про ненотоване досі „Замчисько" на горбі в лісі в півд. стороні від с. Зарваниці в Золочівщині з одного валу, проміру около 100 кроків, висоти до півтора м.

мають майже жадної літератури та ще й тепер дехто з істориків вважає їх чомусь „місцевістю в Галичині, ближче неозначеною“[3]), дарма, що і Грушівський (та й Шараневич) принагідно неураз стверджував, що це „з цілою певністю містечко Гологори в Золочівськім“.

Ствердити це приходиться й на підставі літописних згадок, свідчить про це й городище, заховане до сьогодні.

II.

В літописах виступають Гологори вперше в часах, коли по смерти Ярослава Мудрого (1054) Київська Держава, поділена між княжих синів, уявляла собою ряд земель-князівств з удільними князями. Таким окремим князівством стала теж — як відомо й Галицька Волость під володінням Ростиславичів, а саме братів Василька й Володаря († оба 1124), потім Володимирка (†1153) і його сина Осьмомисла (†1187). Оцей поділ і став причиною міжкняжих сварів-усобиць, що доводили до воєн внутрі держави й ослаблювали її назовні. Такі теж війни вели проти Ростиславичів князі волинські й київські, дійшло навіть до відомого жахливого злочину осліплення Василька теребовельського, а в наслідок того до великого бою на „Рожнім полі“ 1099 р., в якому Ростиславичі розбили внівеч київського князя Святополка II. По майже рівночасній смерти Василька й Володаря знову рушив великим походом 1144 р. на Галицьку волость, а саме проти Володимирка Володаревича київський князь Всеволод.

Про цей похід пише Лаврентієвський літописний список:

„І совокупи всі князі русскії Всеволод і іде к Теребовлю. І виде противу ім Володимер, весь совкупився к Теребовлю, і Угри привед Бана, королева уя, і не могоша битися, зане бяшеть ріка Серет, ідоша обоі подлі ріку, за неделю к Звенигороду. І на Рожні полі не могошася бити, зане Володимер стоя на Голих горах“.

Цитоване місце приносить нам не тільки першу згадку про Гологори і — другу зчерги — про „Рожне поле“, але й доказує безпосереднього їх сусідства, а далі дає теж змогу неспірно устійнити положення колишньої княжої столиці Звенигороду.

Як бачимо з Літопису, Всеволод, хоч мав великі сили („всі князі русскії“) не звів з Володимирком бою під Теребовлею, бо перешкаджав в тому Серет, що його прийшлось би переходити в очах ворога і тому ворожі війська йдуть берегами ріки. Очевидно, йдуть *вгору* ріки, про що свідчать дальші слова Літопису, а саме згадка про Гологори, які літописець умістив згідно з їх положенням на дорозі між Серетом і Звенигородом.

Володимирко отже, уступаючи перед Всеволодом повернув від Серету на захід у напрямі Вороняк і станув у городі Гологори, що лежать на тому самому вододілі Буга і Дністра, що проходить понад Звенигородом. Це і вказує, що з усіх 4-ьох існуючих у Галичині Звенигородів княжою столицею, на яку йшов походом Всеволод, був саме Звенигород у Бібреччині, коло сьогоднішнього Львова, а не Звенигород над Дністром (при долішнім бігу Серету), як це намагався довести польський дослідник Ян Лям[4]) і взагалі польська історіографія, поки Грушівський не виказав повну помилковість цих тверджень.

Зі згадкою про Гологори та Рожне поле, як одною з доказів на існування княжої столиці саме в бібрецькому Звенигороді, Лям радить собі дуже легко: просто вважає її... помилкою літописця, необзнайомленого з місцевою топографією.

Очевидно, таке толкування, зважаючи хочби на поданий літописний опис кампанії Всеволода — годі поважно приймати.

Тут одначе може виринути питання відносно Гологір, а саме місця їх положення, тим більш, що — як це вже ми вище зазначили — ще до сьогодні вважається їх „місцевістю, ближче неозначеною“.

Що до цього, — то вже хоч би на основі дотеперішніх завваг — не може бути ніякого сумніву. Нинішні Гологори з захованим городищем на високому горбі й руїнами замку — це неоспоримий, наявний останок — свідок колишнього княжого города.

III.

І саме в близькому сусідстві Гологір приходиться глядіти за славним Рожним полем, що розшукам за ним присвятили історики стільки труду.

Оце велике зацікавлення відповідає тому великому, вирішному для судьби Галицької Волости значінню, яке мала подія, що розігралася на тому Рожному полі 1099 р. Був це той бій осліпленого Василька теребовельського і його брата Володаря перемиського з київським Святополком, що його причини й перебіг з таким драматизмом і такою любовою батьківщини та турботою за її судьбу змалював патріот-літописець.

„Почто губим Руськую землю, самі на ся котору дающе?[5]). А половці землю нашою несуть розно, і раді суть, оже межю нами рати; да нині отсел імемся по єдино сердце, і блюдем Рускії землі[6]), кождо да держить отчину свою“ — так по словам літописця вирішили князі на зїзді в Любечі під Києвом 1097 р. і „на том цiловаша кресть“.

Недовго одначе тривала згода між князями. Волинський князь Давид Ігоревич, підмовивши київського Святополка, зловив при його допомозі Василька, вибрав йому очі й замкнув у Володимирі (волинськім). Згодом вибрався звідси походом на Василькову волость, але стрінув його Володар обліг в Бужську (нин. Буську) і змусив до видачі Василька та заключення миру.

---

[3]) Гл. Гал. волинський літопис, пер. П. Коструба. Т. II. Примітки.

[4]) Недавно, бо в жовтні 1938 р. святкували у Львові врочисто 100-ліття народин Ляма, як уродженця Львова й заслуженого польського діяча та публіциста.

[5]) Самі між собою живучи в незгоді.

[6]) А Половці нашу землю розносять і раді, що між нами війни. Від тепер погодімся і збережім Руську землю і т. д.

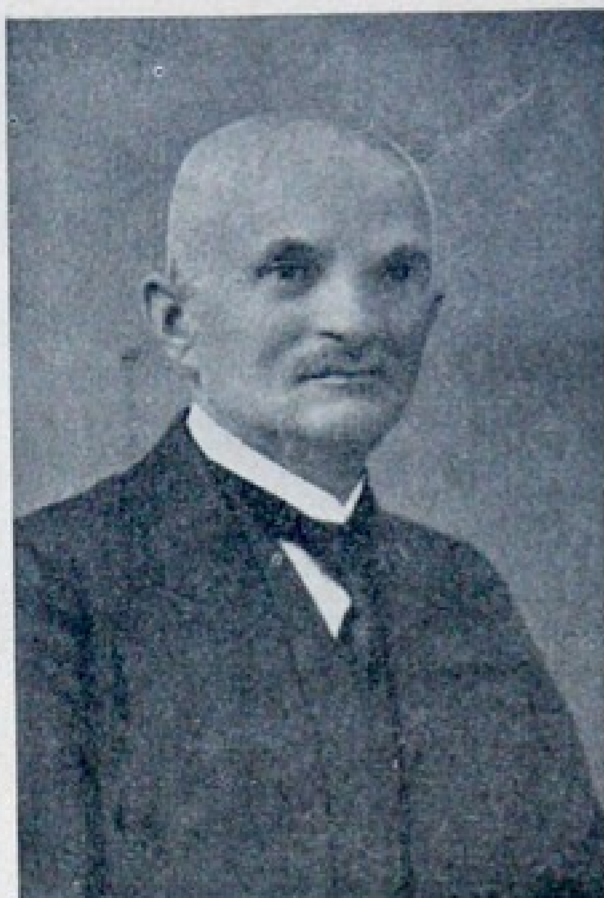
А князі, що в Любечі „цїловаша кресть", зжахнулися на вістку про страшний злочин. „Сего не бивало єсть в Руській земли ні при дідіх наших, ні при отцих наших сякого зла. Да аще сего не правим то болшеє зло встанеть в нас: і начнеть брат брата закалати і погибнеть земля Руськая"[7]). І князі, визнавши головну вину за Давидом присудили, щоб Святополк пішов на нього походом.

Недавній спільник вигнав Давида з Володимира і зчерги рушив звідси походом на Ростиславичів — на Галичину, мовляв: „Се єсть волость отца моєго и брата".

„Се слишав Володар і Василко, поідоста противу, вземша кресть, єгоже бі ціловал к ними на сем: „Яко на Давида пришел єсм, а с вама хочю іміти мир і любов". І преступи Святополк кресть, надіяся на множество вой. І срітошася на поли на Рожни, исполчившимся обоїм, і Василко взвиси кресть, глаголя: „Яко сего єси ціловал, се первіє взял єси зрак очю моєю, а се нині хощеши взяти душю мою; да буди межи нами кресть сь; і поідоша к собі к боєви, і сступишася полци, і мнозі человіци благовірнії видіша кресть над Васильковии вої взвишься велми. Брани же велиці бивши і мнозім падающим от бою полку, і видів Святополк, яко люта брань, і побіже, і прибіже Володимерю; Володар же і Василко, побідивша, стаста ту (рекуща Іпат.): „довліеть нама на межи своеі стати і не ідоста никаможе". (За Лавр. списком)[8]).

Отак велика побіда Василька й Володаря на Рожнім полі (а в коротці, того ж самого року над союзником Святополка угорським Кольоманом під Перемишлем) утвердила володіння династії Ростиславичів над Галицькою Волостю.

Коли ж тепер іде про віднайдення „Рожного поля", то поза наведеними літописними згадками (та й їх варіянтами) не має більше ніяких джерел і тут твориться місце на здогади-гіпотези.

СОТНИК-ЛІКАР УГА І КОМПОЗИТОР Д-Р ЯРОСЛАВ ЛОПАТИНСЬКИЙ.

Ур. 19. VIII. 1871 р. в Долині. В 1905 р. осідає, як окружний лікар у Гологорах. В часі світ. війни опиняється в Московщині, де перебуває 4 роки. В 1918 р. вертається до Золочева, вступає в ряди УГА і з нею переходить за Збруч. По розвалі УГА опиняється і викладає в Школі Червоних Старшин у Києві. Тоді ж починає писати більшу медичну працю, але не докінчує, бо большевики арештують його, держать поверх пів року в тюрмі та засуджують на три роки конц. табору. Щастям, на основі амнестії не відбуває кари і стає лікарем у клініці Українського Черв. Хреста в Києві. В осені 1923 р. вдається йому повернутися до Галичини й осісти знову в Гологорах. Тут докінчує, започатковану ще в тюрмі в Києві, другу зчерги оперу „Казка скал" та компонує ряд муз. творів, що м. і. здобувають відзначення на міжнар. муз. конкурсах у Відні. Першу свою оперу „Еней на мандрівці" пише ще до світової війни, тоді теж зладжує оперетку до слів брата Льва Лопатинського „Свекруха".

Його пісні та й українські танці є широко відомі і не сходять з концертових естрад, а опери ждуть своїх виконавців.

Помер 12. січня 1936 р. і похоронений — по власному бажанню — серед валів княжого городища в Гологорах.

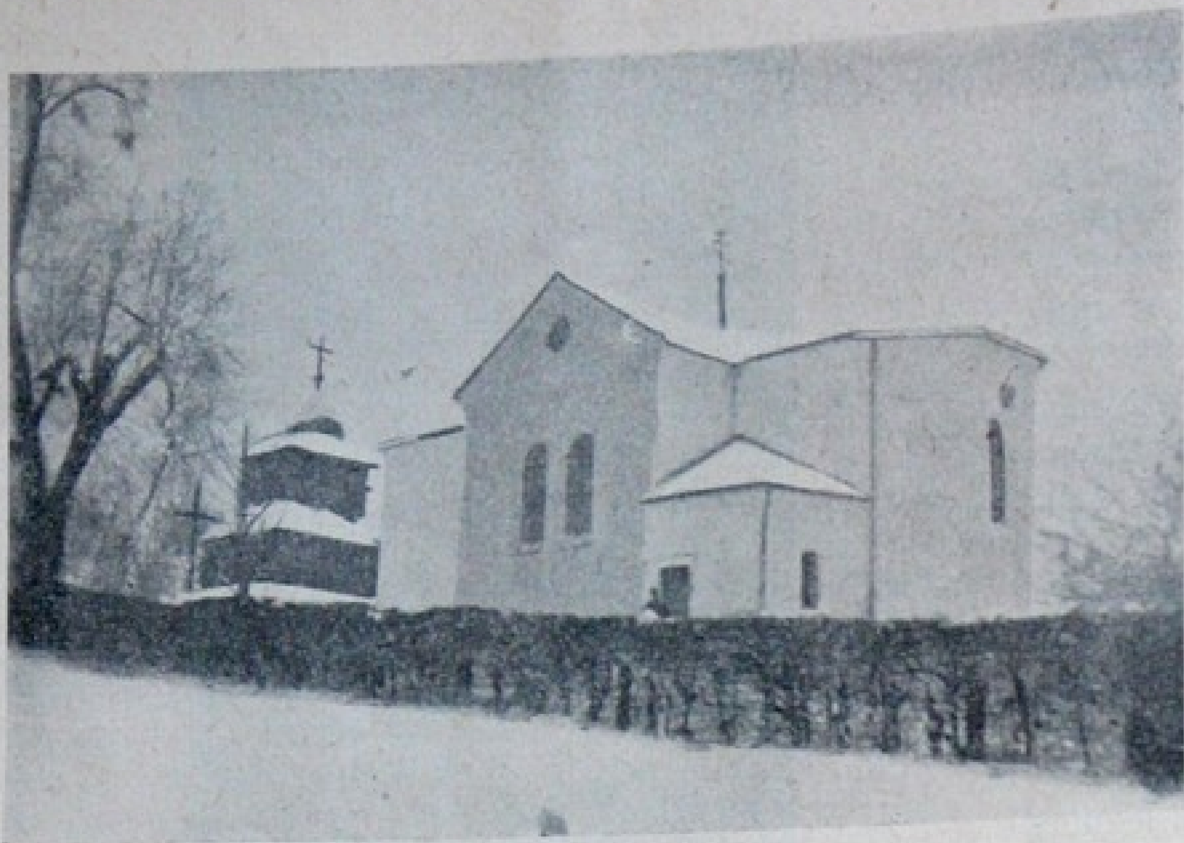
І так галицький історик Д Зубрицький (1787—1862) висуває як „правдоподібне, що Рожне поле означало тільки рівнину, чисте поле, орну землю, на якій рож сіють" і на якім було вигідно битися. Що ж до місця його положення, то найшовши в Галичині коло Збаража село Розношинці по ближчому розгляненні вирішує, що воно є Рожним полем, не дивлячись на спільний корінь (розн- рожн), не має нічого спільного.

М. Поґодін у своїх „Изслѣдованія-х" означує положення Рожного поля „між верхівями рік Буга, Серету і Стиру", біля якого — каже він — є й тепер „селеніє Рожня". Бачимо з того, що бере він за основу Лаврентієвський Літопис, тільки ж, як переконаємося згодом — висуває похід Всеволода без оправданої причини рішуче за далеко на північ у той час, коли по переході верхнього Серету в якомусь догідному місці шлях походу скермовується якнайбільше на захід. До того ж Н. Барсов в своїх „Очерк-ах" каже: „Розню, що її вказує Поґодін, на жаль, не могли ми найти на відомих нам картах!".

---

[7]) Злочин осліплення Василька (та й взагалі міжкняжі крамоли) в тодішній історії не одинокий випадок, був це просто звичай: так прим. угорський Коломан осліпив свого брата Алмуса, щоб заняти другу половину королівства.

[8]) Як це почув Володар і Василько, вирушили проти нього. Вони взяли хрест, що його цілував із ними на тім, що, мовляв, „я прийшов на Давида, а з вами хочу мира і згоди". Але Святополк переступив хрест (зломив присягу), надіючися на військову силу. Вони зійшлися на Рожнім полі й приготовилися до битви. А Василько взяв хрест і підніс угору, кажучи: „Ти цілував його; перше взяв у мене зір, а тепер хочеш відібрати мені життя; та хай буде між нами цей чесний хрест". Тоді обі сторони рушили проти себе до бою. Війська зійшлися; багато побожних людей бачило хрест, що уносився над Васильковим військом. Битва була люта й із обох боків падало багато. Святополк побачив, що бій лютий, і відступив до Володимира; Володар же й Василько побідили і стали тут, кажучи: „Досить із нас стати на своїй межі" й далі не пішли". (Наводжу за Т. Кострубою оцей переклад та і в оригіналах усуваю знаки ъ, ѣ замість и даю і і т. д., щоб ширшим кругам читачів облегчити розуміння літ. текстів.)

Церква св. Тройці в Гологорах-Воля. Теперішний її вид походить з 1870 р.

Ніяк не можна поминути мовчанкою висновків згадуваного вже Ляма, які, якщоб не згадка в Лаврентієвському списку про Гологори і Рожне поле, мали би велику переконуючу, а то й вирішну силу.

Виходячи з варіянтів Воскресенського і Никонівського літописних списків приймає він замісць Рожне поле назву „Роженецька поляна" й находить її (разом з другими, згадуваними в Никон. списку топоґрафічними назвами: Соколі гори, „Черном", болоння і Лебежне поле) в Любачівщині, де розтягається вона як досить велика рівнина в сторону Тарногороду і Крешова на лівому березі Танви, кудою й проходила границя гал. князівства.

Годі входити тут у ближчий розгляд міркувань Ляма (цікавих відсилаємо до його праці, гл. бібліоґрафія), які заняли би багато місця й які при всій своїй арґументації дають — на мою думку — лиш одно певне, а саме, що описана ним на основі Никон. тексту Роженецька поляна дійсно була в княжих часах місцем бою, хто одначе, з ким, та коли звів цей бій — остане мабуть на все нерозвязаною загадкою.

Очевидна річ, що Рожним полем цікавився і Грушівський і він, відкидаючи без дискусії твердження Ляма, як і взагалі мало достовірний Никон. Літопис висуває власну, зближену до Поґодіна, але тільки загально-теоретичну думку.

Саме, як вже знаємо, Ростиславичі по побіді над Святополком остали на місці бою, кажучи: „Досить нам стати на своїй межі", себто, — додаймо — на межі Галичини з Волинню. Знов же ж беручи під увагу шлях походу Всеволода в 1144 р. Рожне поле треба вмістити десь в околиці між горішнім Серетом і Гологорами, куди саме і проходила галицько-волинська границя.

На основі цих даних робить Грушівський висновок, що „Рожне поле, уважаючи на Гологори, можемо умістити десь в місцевости верхніх притоків Буга", чи, іншими словами і в іншому місці — „на вододілі Буга й Серету".

Оце означення, хоч загальне, принялося в нашій історіоґрафії як остаточне й одиноко правильне й так теж загально означує положення Рожного поля карта українських земель за княжих часів в Атлясі Кубійовича. Як бачимо, Грушівський не переводив розшуків за Рожним полем у терені, полягаючи мабуть в тому випадку на твердженнях Ляма, що „в місцевій (себто на гал.-вол. пограниччі) номенклятурі назва ця нігде не заховалася. Нігде не найшов я — каже Лям — розвязки тої топоґрафічної загадки; нігде на цілому просторі на північ і південь Гологір не заховалася назва з коренем *рожн*, хочби в названні якоїсь ниви, кургану і т. п."

Треба сумніватися, чи Лям, маючи саме метою обосновати свої твердження щодо Роженецької поляни справді так сумлінно шукав за Рожним полем, чи хочби за подібною назвою якоїсь ниви, чи кургану. Не відомо теж, чи шукав він за нею особисто в терені, чи тільки на карті. Радше це друге, бо існування Роженецької поляни стверджує він в своїй праці тільки на основі т. зв. спеціяльних карт австр. ґен. штабу.

Оці сумніви диктовані саме тим, що переводжені мною в останньому часі розшуки дали змогу віднайти не тільки само Рожне поле, але й наявні докази зведеного на ньому бою.

Погоджуючись саме з висновками Грушівського, але все ж, базуючись засадничо на Лаврент. тексті шукав я з Рожним полем не „на вододілі Буга і Серету" (чи ще й Стрипи, як цього хотів Поґодін), але куди ближче самої місцевости Гологори і то на цій рівнині, що простягається від лівого берега верхнього Буга попід ціле гологірське пасмо.

І власне на цій рівнині, на південь і південний захід від теперішнього села Борткова, в віддалені кр. 8 км. на північний захід від Гологір находиться кількасот морґовий простір орного поля, що звуть його „Ріжна" і „Підріжна" і такі теж назви вписані в табулярних книгах і мапах.

(Продовження буде).

При І-ій Бриґаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговнч.*

(Докінчення)

Зараз після відбутої наради около години 11-ої виїхала Бриґада з Тетієва. Ми перейшли селами Росошки, Голодьки, Стадниця, Клюки до с. Хмелівки. В Хмелівці ми заночували.

В селі Стадниці, мали ми несподіванку. Місцеві повстанці задержали цілу нашу кольону і наказали, щоби ніхто із стрілецтва не зважився вступити на подвіря їх забудовань, ані до їх хат. І дійсно ніхто не вступив навіть води напитися. А був це 2. травень. Тепло. Сонце припікало. Населення тої місцевости видалося нам якимсь гордим, непривітним, неприступним, аж нелюдським. Чули ми навіть таке: „Пощо їх пускають, чого їх не роззброять, чого вони тягаються по нашій землі“.

В селі Хмелівці приказано попалити всі канцелярійні книги, записки, крім касових книг. Тут спалено всі записки і денник Бриґади. Денник провадив точно поручник Ярослав Пастернак. Його записки містилися в скринці, в якій між іншим були папери полкової канцелярії. Котрийсь із стрільців, одержавши приказ все спалити — спалив також денник. Спалили також багато найріжнородніших відозв, аґітаційних брошур, часописів з тих часів, відбиток усіх печаток вживаних при ґрупі „II. Південь“, при VII. Львівській Бриґаді, 7-ім полку ЧУСС і 2-ій сотні 7- го полку ЧУСС та до 500 військових мап України і Галичини.

В Цибулеві.

Дня 3. травня перед полуднем прибула Бриґада до місточка Цибулева.

Стрілецтво почало напиватися. Цукру в кожній сотні було по кілька сотнарів. Цукор замінювано на ріжні харчі для стрілецтва і коней. Ішли балачки, що від польського полону не ухилимося. Хто мав щонебудь на збуття — випродував. Старшини позбували останки особистих річей. Хто мав дві пари чобіт чи черевиків (таких було мало), одну пару продавав, щоби не віддавати — на випадок полону — противникові.

Після полудня вийшов „Наказ Бриґади УСС ч. 1.“, яким:

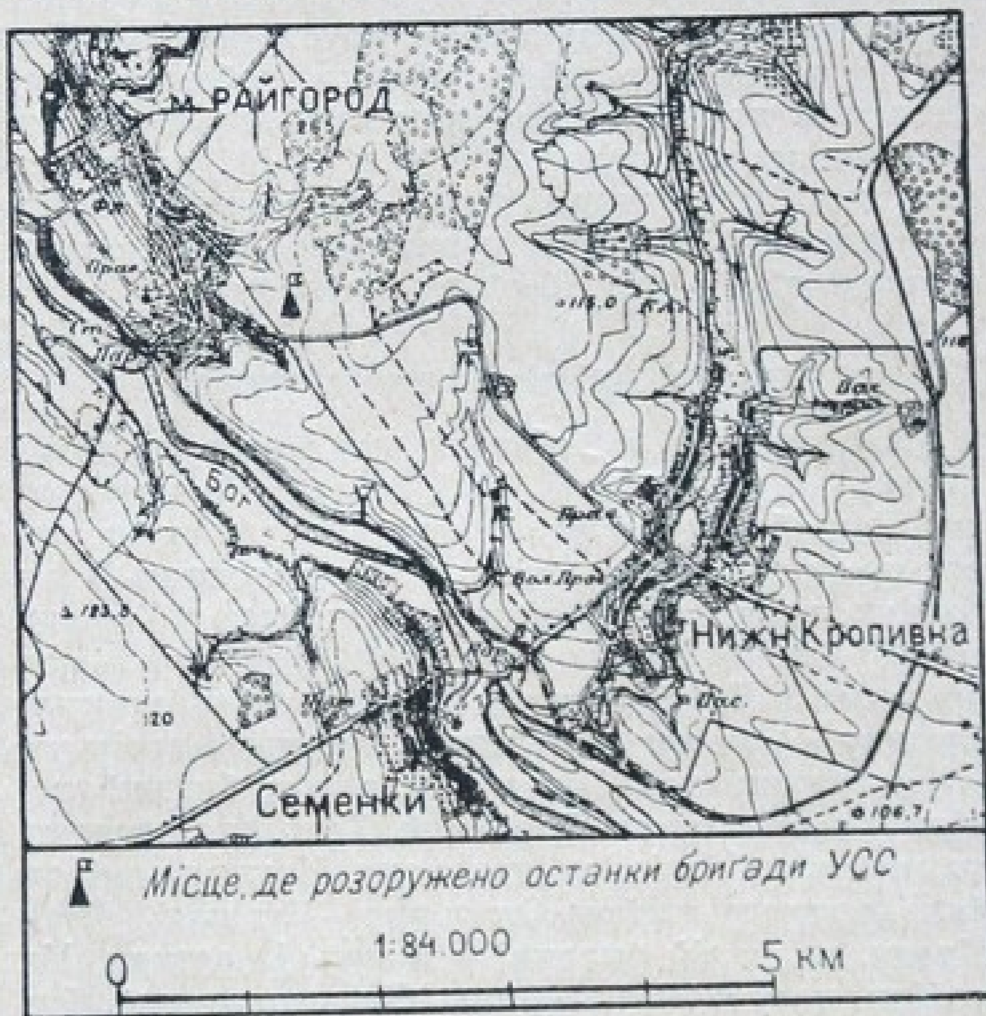
1. Реорґанізовано Бриґаду УСС так, що її командантом став найстарший ранґою старшина підполковник Альфред Бізанц. Команду над цілою піхотою обняв от. Роман Волощук. Із трьох полків створено курені з числами попередніх полків.

2. Введено з днем 3. травня 1920 р. в життя всі приписи і постанови Української Галицької Армії. Усі чужі приписи та накази знесено*).

На найближчі дні видано нові тайні слова — клич і відгук, — а саме на день 3. V. Петлюра—Подолянці, на 4. V. Тризуб—Тетерів, на 5. V. Україна—Умань, на 6. V. Павленко—Пятигори.

До піхотного полку приділено решту стрільців технічної сотні Бриґади під командою пор. Калитчука. Стан її був: 3 старшини, 38 стрільців, 1 кухня.

В Цибулеві скликано збірку всіх старшин**), щоб зорієнтувати їх в ситуації та поінформувати про дальший напрям маршу. В той час ширились між нашими частинами ріжні політичні і військові сплетні, прим., що Антанта дала допомогу от. Петлюрі, що з ним йде вже Галицька Бриґада війська з Чехословаччини, або, що II. і III. Бриґада, яка перейшла на сторону поляків 22—23. квітня знаходяться вже коло Гайсина і спільно з польськими військами і військами УНР машерують на схід, за большевиками.

Ці і подібні сплетні викликували деяке враження на всіх нас при Бриґаді. Хоч в дійсности всі знали, що поголоски не відповідають правді — всетаки деяке враження і відгук настроїв тих часів вони робили.

На старшинській нараді вислухано звіту про тодішню нашу військову ситуацію. А вона була: Бриґада УСС находиться у смузі між відступаючими большевиками і наступаючими поляками. Ця смуга була своєю шириною досить значна,

---

*) Цей наказ надрукований був в „Літописі Червоної Калини“ ч. 6, з 1937 р.

**) Про старшинську нараду в м. Цибулеві писав Т. Марітчак в „Літописі Червоної Калини“ ч. 6, з 1938 р. п. з.: „Між двома фронтами“.

бо большевики відступали в поспіху і не мали боєвого звязку з поляками. Поляки також не надто спішилися із наступом. Вони поступали вперед помало і осторожно. Внаслідок того між обома фронтами, повстала вільна смуга, якою посувалася Галицька Бриґада УСС.

Нарада старшин висказала повне довіря підполковникові Бізанцові і доручила йому вести команду цілої Бриґади. В додатку вибрано воєнну раду із 15-ти старшин. Воєнна рада мала рішати важніші політичні і військові справи. Підполковник Бізанц не хотів перебирати на себе цього обовязку. Він виконував лише рішення воєнної ради під оглядом військовим.

На нараді вирішили вже питання, що на випадок, як наша Бриґада стрінеться із поляками, воєнна рада має зпоміж себе вислати до них делеґацію для переговорів.

До воєнної ради, вибраної в місті Цибулеві м. і. належали: от. Волощук, сот. Куріца, сот. Кравець, сот. Запутович, сот. Кох, пор. Єрліх і ін.

Дня 4. травня повстанська розвідка, якою до речі ми ввесь час тут послуговувались, донесла, що в районі Монастирище показались большевики. Приказано чим скорше опустити місто Цибулів і податися в район Гайсина, щоби там злучитися із повстанськими відділами от. Волинця. Бриґада мала вирушити о год. 17-ій, але через сильний дощ-зливу, похід відложено. Була страшна буря, громи з лискавками. Дощ ллляв як з коновки, від год. 16-ої до пізної ночі.

Останні дні зі зброєю в руках.

Аж о год. 2-ій по півночі, дня 5. травня, вирушила Бриґада з міста Цибулева до Монастирища. Ранком вже сонічко було високо, як ми переходили залізничу дорогу в Монастирищу. В пів години після нашого переходу надїхав з Христинівки большевицький панцирник. Рознеслась про це чутка в Бриґаді, що є близько большевицькі частини. З цього скористало декілька стрільців і там залишилися. Залишився також бувший комісар нашого полку Вербовий. Того дня досягнули ми село Ґранів, де ночували. Нашим наміром було осягнути район Ольгопіль—Бершадь. Оповідали, що в тій околиці є галицькі частини. Ми хотіли получитися з ними. Випрацьований був навіть плян маршу: Ґранів—Кублич—Соболівка. Тут мав бути нічліг. Дальша маршрута мала бути Завадівка—Войтівка. Та в дійсности в околиці Ольгопіль—Бершадь ніяких галицьких частин не було. Це були сплетні. Не було доброї розвідки.

Дня 6. травня прибула розвідка від повстанчого отамана Волинця. Знову пішли сплетні, що буцімто наша бувша II. Бриґада має стояти в районі міста Ладижина, та що большевики під її напором опустили місто Гайсин.

Поляки осягнули вже ріку Бог. Їхні передні стежі були вже в Райгородку—Семенках—Брацлаві. Команда 5-ої польської дивізії була в Немирові.

Перед полуднем виїхала Бриґада з Ґранова до села Кути коло міста Гайсина. Частина Бриґади закватирувалась в Кутах, а частина в селі Маріянівці.

Перед Гайсином — у гайсинських хуторах — зійшлася в останнє воєнна рада Бриґади. Рада постановила вислати делеґацію до поляків та припоручила їй виєднати у них вільний перехід до військ ґен. Омеляновича-Павленка. В складі делеґації входили отаман Роман Волощук, сотник Остап Кравець і поручник Єрліх та два повстанці загону от. Волинця.

З 1-го полку УСС відійшло 3 старшини і 9 стрільців до повстанського отамана Волинця. Відійшов туди також отаман Юліян Шепарович.

По сотнях випродувано решту харчевих запасів, щоби не дістались в руки поляків — головно цукор, котрого в деяких сотнях було ще по кілька чи й більше мішків. Продавано також гірші коні. Із вторгованих грошей виплачувано стрілецтву заслуженину, а старшинам платні.

Продажа відбувалась комісійно. До комісії у сотні скорострілів належали десятник-мистець Михайло Дутка і кількох стрільців. Із сотні скорострілів продано одну пару коней за 13 000 карбованців гривнями і керенками. Відмітити треба, що вартісним грошем бути тут гривні і керенки. Карбованців народ не хотів від нас приймати і тяжко було за них щонебудь купити. Цінились також керенки. Продано також кілька мішків цукру. Всіх грошей за продану пару коней і цукор вторговано 48.000 карбованців гривнами та керенками. Цілу квоту виплачено стрілецтву сотні і старшинам.

Дня 8. травня після полудня вернулася наша делеґація від поляків із такою вісткою: поляки роззброять Бриґаду і відставлять усіх до Проскурова. Про задержання зброї і перехід до Армії УНР нема бесіди.

Ще того дня скликано старшинську нараду, на котрій делеґати здавали звіт із своєї поїздки. Звіт здавав пор. Єрліх. Весь збройний матеріял від нашої Бриґади мали поляки після роззброєння передати Армії УНР.

Збори постановили не посуватися дальше невтральною смугою. Деяку частину зброї постановили залишити, зглядно передати повстанцям отамана Волинця. Якусь частину озброєння треба було віддати полякам тому, що делеґація в штабі 5-ої польської дивізії в Немирові заявила, що Бриґада є узброєна. Між іншим делеґація сказала, що Бриґада має 15 скорострілів і таку скількість треба було віддати полякам. Інша річ, що при Бриґаді було 26 скорострілів.

Ще того самого вечора віддано повстанцям скорострілі, стріливо, телефонічні касети, телефонічні дроти та інші військові матеріяли. Скільки всього матеріялу і скорострілів віддано, не знаю. 6 скорострілів, що були в сотні скорострілів, були призначені для поляків. Я одержав наказ берегти їх для поляків і в дні роззброєння їх полякам передати.

В селі Нижна Кропивна.

Дня 9. травня 1920 р. перейшла Бриґада до села Нижна Кропивна. Завтрішнього дня маємо віддати зброю полякам.

Отаман Волощук, запорядив збірку старшин і стрільців, щоб попращатись. Зібрались в останнє — стрільці і старшини давньої VII. львівської Бриґади. В останнє промовив до них отаман Волощук. Він між іншим говорив: „Завтра мусимо віддати зброю полякам, з котрими ми так довго боролися. Знесилені боями і тифом не добилися ми нашої цілі. Однак не сміємо попадати у зневіру..."

На збірку прибув також підполковник Бізанц, бувший командант VII. львівської Бриґади. Усі присутні на збірці це стрільці і старшини бувшої VII. львівської Бриґади. Підполковник Бізанц прощаючись зі стрільцями, подякував усім за довіря і хоробрість: „Честь і слава Вам борці за рідний край і нарід", були останні слова команданта Бриґади.

Відбулася також збірка усіх старшин Бриґади. Відбулась вона в місцевій школі. Сиділи ми тоді в лавках гей школярі. На збірці порушено справу, чи повинні старшини вступати до Армії УНР, чи їхати усім в польський полон. Це питання порішено в тому дусі, що треба вступати до Армії УНР і віддати свою енерґію для дальшого будівництва України.

Також висловлено подяку всім старшинам неукраїнської народности за їх працю в Українській Галицькій Армії. Поодинокі бесідники завзивали старшин держатись бодро і не уважати завтрішнє роззброєння ганьбою. Українська Галицька Армія сповнила свій національний обовязок і історія оцінить в час її ролю у визвольних змаганнях українського народу. Особливо гарну промову виголосив четар Гаврилко.

Вкінці вибрано тут окрему комісію інформаційно-орієнтаційну в складі: пор. д-р Щуровського, пор. Кузьмина і чет. Гаврилка. Комісія мала за завдання інформуватися, де лише можна, а головно у влади УНР про дальшу нашу ролю.

На закінчення цеї останньої старшинської збірки, як старшин УГА при зброї — відспівали присутні національний гимн.

Сумні розходились старшини із збірки, ніхто не знав, яка доля нас чекає. На завтра доручено, щоби в ладі і порядку віддати решту зброї полякам. Віддача має відбутися біля містечка Райгородка. Після того станемо полоненими.

Стан піхотних частин давньої VII. львівської Бриґади, переіменованої нами за большевицьких часів на 2-ий полк ЧУСС, а тепер II-ий курінь виносив: 30 старшин, 471 стрільців і підстаршин, 30 верхових коней, 124 потягових коней, 2 повозки, 65 обозних возів, 5 кухонь, 48 російських ручних крісів, 7 австрійських скорострілів типу Шварцльозе, 1 російський скоростріл типу Максима, 2.400 штук стрілива до австрійських ручних крісів, 6.550 штук стрілива до австрійських скорострілів, 750 штук стрілива до російських скорострілів, 24 штук сідел, 62 упряжей, 2 плахти на вози, 35 штук ручних ґранат, 45 штук світильних ракет, 1 децимальна вага.

Крім того мала провіянтура 4 штуки худоби, 54 пуди цукру (9 міхів по 6 пудів) і 3 пуди соли.

Роззброєння.

Відбулося воно дня 10. травня 1920 р. на полі між селом Нижна Кропивна а містечком Райгородок. Ранними годинами 10. травня прибули ми на вказане місце. Поле, на котре ми замашерували, мало вигляд квадрату. Його бік міг виносити яких 500 м. Кругом поля був лісок. В тім ліску укривсь курінь польського війська, що мав від нас відібрати зброю.

Ми уставились куренями. За куренями уставились обози. Ще раз провірено докладно стан, щоб знати, скільки людей, коней та який матеріял передаємо полякам.

Почали підїздити польські старшини на конях, опісля підходили стрільці піхотинці. Ми стояли фронтом до містечка Райгородка. Поляки підійшли до наших частин з боків і ззаду. Наше стрілецтво держалось бадьоро. Завважили це польські старшини та й говорили: Ви єстесьцє войско — у вас дисципліна.

Цілу піхотну Бриґаду розділено на три ґрупи. Артилеристи становили осібну ґрупу. На одну ґрупу дозволили поляки забрати одну кухню, 4 вози з провіянтами і по одному возові на чотирьох старшин та їх річи. Коні найгірші — особливо паршиві. Решту всього матеріялу з кіньми і возами залишили ми на полі.

Скорострілі моєї сотні всі знищені, порозбивані, складові частини погнуті, до вжитку непридатні. Понищили їх самі стрільці самочинно, щоби не дістались у доброму стані в руки противників. Так оставили ми весь воєнний матеріял, за виїмком старшинських револьверів, які залишено при старшинах. При Бриґаді була комплетна дута орхестра, яка складалася з біля 40 інструментів. Цілу її враз із людьми забрали поляки до себе.

Ми були останньою частиною Української Галицької Армії, що віддала зброю полякам.

В польському полоні.

Після зложення зброї, вирушили ґрупи оточені слабим відділом польських стрільців до місточка Райгородок. З Райгородка пішли ми на захід через село Бугаків, щоби дістатись на головний гостинець Брацлав—Виниця. Цей гостинець осягнули ми під вечір в селі Бутинка. При гостинці на полях, наша ґрупа заночувала. Дні в той час були погідні. Дощу не було. Ми розтаборились коло головного гостинця, котрим минулого року в осені перший раз йшли сюди на Брацлав проти військ ґен. Денікіна.

Польський відділ, що супроводжав нас, складався із около 30 молодих (18—20-літніх) вояків. Командантом їх був підпоручник.

Дня 11. травня рушила наша ґрупа в дальшу дорогу через містечко Немирів до містечка Вороновичі. В Немирові наші стрільці і старшини мали багато знайомих. Місцеве населення знало, що українські галицькі частини будуть переходити сьогодня через місто. Тут стояв тепер штаб 5-ої польської Дивізії, а за наших часів стояв штаб II. Галицького Корпусу та штаби IV. і VII. Бриґад. Коли ми переходили через місто, на вулиці була велика сила немирівських громадян. Із їх

лиць вичитати можна було співчуття нашому нещастю. В Немирові жило багато поляків, здебільша урядовців. Вони, що довший час мали на кватирах наших старшин і стрільців, також співчували нашому горю.

Переночувавши у Вороновичах другого дня, г. є. 12. травня 1920, прибули ми до м. Винниці. Наших стрільців закватировано у брудних стайнях кримських касарень. Старшинам дозволено мешкати у приватних помешканнях.

У Винниці.

Наш прихід до Винниці заставив політичні круги уряду УНР більше заінтересуватися нашою долею. Що зробити з нами? Тепер уряд УНР у союзі з поляками, а ми весь час боролись проти поляків.

Почались ходи по міністерствах. До Головного Отамана Петлюри дістатись було годі. Хотів до нього зайти на авдієнцію підполковник Бізанц. Не пустили. Не дозволили зайти до Головного Отамана також нашій комісії, що ми її вибрали в селі Нижній Кропивні.

Та всеж таки відвідини у міністерстві війни дали той плюс, що воно асиґнувало нам 1,000.000 (один міліон) карбованців рябими*) на прохарчування старшин і стрільців. Квоту цю розділено в такий спосіб: 200.000 карбованців одержала І. ґрупа, котрою командував тепер сотник Остап Кравець, 245.000 карбованців одержала II. ґрупа сотника Василя Чарнецького, 330.000 карбованців одержала III. ґрупа сотника Петра Баковича і 225.000 карбованців одержала ґрупа артилеристів під командою сотника Івана Медведя.

За ті гроші мали ми купувати собі харчі по торгових цінах, що з початку й роблено. Але в місті була доріжня, а на селі за „рябі" нічого не можна було купити. Цих грошей було мало. Тому дня 18. травня видало головне постачання Міністерства Війни УНР квоту карбованців 500.000, а дня 20. травня квоту 1,000.000 карбованців. Хоч гроші були, але харчування було дуже мізерне.

Тоді почав робити заходи поручник Северин Байґерт у польській інтендантурі, щоби ми могли купити там харчів. Він стрінув у польській інтендантурі якогось свого товариша із австрійської армії. Цей познайомив тоді Байґерта із якимсь вищим старшиною у польській інтендантурі VI. Польської Армії. Справа була позитивно полагоджена. Ми одержали повну харчеву рацію польського вояка. Польська інтендантура не хотіла брати від нас грошей за харчі — говорячи, що вона почислиться із урядом УНР. Таким чином найпекучіша справа — то є прохарчування стрілецтва була полагоджена.

Команду над цілою ґрупою обняв отаман Роман Волощук з тої причини, що ходили чутки, що поляки ходять арештувати підполковника Бізанца. Він скривався.

Дня 16. травня приїхав до Винниці маршал Пілсудський. Того дня мала рішитися наша судьба. Або ціла ґрупа наша відійде до польських таборів, або до Армії УНР. І рішили це останнє. Нашу ґрупу віддали до диспозиції Головного Отамана.

Чи дійсно рішав про нашу ґрупу аж маршал Пілсудський з Головним Отаманом Петлюрою, не знаю. Але в кілька днів пізніше Головний Отаман візвав Бізанца на авдієнцію, а вслід за тим почалась реєстрація старшин і підстаршин до Армії УНР. Реєстрацію переводив полковник Армії УНР Стасиневич.

На стрілецтво не роблено ніякого натиску, щоби воно вступило до Армії УНР. Було воно вже дійсно перетомлене. В додатку йшла якась агітація, щоби стрілецтво їхало до дому.

У Винниці можна було купити українські львівські часописи: „Вперед", „Громадську Думку". Ми вичитали в тих часописах, що II. і III. Бриґади є у польськім полоні. Ті часописи передавали ми стрілецтву. Та вісткам тим не хотіли стрільці вірити.

Одного разу зайшов такий випадок: перечитавши львівські часописи передав я їх особисто до своєї сотні, щоби стрільці могли довідатись, що нового у світі і на наших землях. Коли я відійшов із сотні, один із стрільців, не скорострільної сотні завважив: „Не вірте тим ґазетам. Мені говорив перед хвилею один жид, що ці ґазети писав цілу ніч поручник Мигович, а жид, що мені оповідав сам їх друкував".

Час у Винниці проходив у безділлі. Не було ніякої праці ні стрілецтву ні старшинам, а тому час плив помалу. Особливо до полудня не знаходили ми собі праці. Після полудня виходили ми до міста. У Винниці був тоді штаб Головного Отамана. Місто роїлось від людей. Вечірними годинами всі виходили на головні вулиці на прохід. Сприяла тоді й погода. Дні гарні, теплі.

Вечорами у міськім театрі йшли вистави. Та ми багато із вистав не користали, бо не було грошей на вступи. А як дехто і мав трохи гривень чи карбованців, щадив на пізніше, бо ніхто не знав, яка доля стріне кожного.

Польського війська у Винниці видно було мало. Найбільше стрічали ми польські військові тягарові авта, що возили харчі до кримських касарень. Охорону тих авт творив жіночий відділ в одностроях, з крісами.

Вже було рішено, що стрілецтво і старшини нашої Бриґади, що не реєструвались до Армії УНР — відідуть до Галичини. Сталося це 24. V. 192 р. Наше стрілецтво із 12 старшинами опустили стайні кримських касарень, відійшли на двірець, звідки відїхали до Проскурова. Залишилися лише старшини і 147 людей в більшості підстаршини.

Дня 25. травня прибув до Винниці ґенерал Омелянович-Павленко, назначений тепер головнокомандуючим Армії УНР. З ним прибув також полковник Стефанів, назначений комендантом

---

*) Рябими — називав народ на Україні банкноти по 250 карбованців.

етапу. За їх інтервенцією рештки Бриґади УСС мали бути влучені до Армії. Так і сталося.

Дня 30. травня 1920 виїхали ми з Винниці до Могилева. Орґанізувалась тут 5-та Херсонська дивізія, до якої нас приділено.

КІНЕЦЬ.

ВІД АВТОРА.

До бувших товаришів зброї при VII. Львівській Бриґаді і наступних формацій, що з неї повстали.

Я закінчив свій спомин обнятий часом від виїзду на фронт із Стрия до ґрупи II. Південь, аж до приділу нас до 5-ої Херсонської Дивізії. Я старався начеркнути все так, як я це бачив, або чув від найближчих мені людей. Не виключаю похибок. А тому Ви дорогі друзі, з котрими я пережив щасливі хвилини Визвольних Змагань нашого народу — доповніть прогалини величних подій Українського Галицького Стрілецтва VII. Львівської Бриґади, справте похибки у моїм спомині, а тим допоможемо спільно дати добрий матеріял для списання окремої історії VII. Львівської Бриґади, яку треба би опрацювати.

Редакція „Літопису Червоної Калини" радо відступить для такої праці свої сторінки. **П. Мигович.**

I. Курінь I. Подільського Полку ім. С. Петлюри на фронті

Написав: *Іван Лень, б. поручник УГА.*

При кінці листопада 1918 року зорґанізовано в Тернополі I. Подільський Полк піхоти ім. С. Петлюри. В дні 28. листопада зложив полк торжественну присягу на вірність Українській Державі, а вже чергового дня одержала команда I. куреня приказ готовитися до відходу на фронт під Львів. Багато праці мала команда куреня при його виряді. Перш усього треба було подбати про зброю й амуніцію, про обоз (кухні, вози, коні) та забезпечити курінь у потрібні харчеві припаси. Найбільше клопоту було з вирядом артилерії, яку приділено куреневі в силі пів батерії.

Курінь складався з 4 піших сотень, 1 сотні скорострілів, 2 полевих гармат та обозу. Харчовий стан куреня виносив: 8 старшин, 1 бунчужний підстаршина, 828 стрільців з підстаршинами — разом 837 людей. Команда куреня: пор. Іван Лень командант, чет. Осип Павлишин адютант, хор. Копач ліквідуючий старшина і стр. Мороз та Побігушка (студент богослов'я) канцеляристи. Команду обозу доручено пор. Теодорові Вацикові.

Командантами сотень були: чет. Іван Огар — кмдт 1-ої сотні, бунч. Сторожук — кмдт. 2-ої сотні, хор. Мальона — кмдт 3-ої сотні і чет. Чорненький — кмдт 4-ої сотні; булавний Басцюк — кмдт сотні скорострілів, а командантом артилерії був один хорунжий, якого прізвища не памятаю.

В дні 4. грудня курінь був готовий до відходу на фронт, про що командант куреня зголосив команді тернопільського Коша. Відізд куреня на фронт назначено на год. 9-у вечером тогож дня і курінь почав зараз ваґонуватися. Перед відходом куреня на двірець відбувся його перегляд та дефіляда на площі I. Мазепи (сьогодня пл. Собіського). Дефіляду відобрали командант Військової Округи отаман Никифор Гірняк і командант полку, підполк. Володимир Федорович.

По дорозі на Львів доповняла команда куреня деякі частини одностроїв та виряду стрільців з маґазинів у Золочеві та Краснім. На залізничім двірці в Борщовичах дістав курінь приказ виваґонуватися і закватируватися в с. Прусах та ждати там дальших наказів. Тому що 3. і 4. сотні були сформовані із самих добровольців, які ще не мали часу на вишкіл у воєннім ремеслі, зарядила команда куреня, щоб увесь вільний час постою використати на поспішний вишкіл стрілецтва, кладучи головну увагу на орудування крісом та обовязки й поведінку стрільця у полевій службі.

Третього дня постою мусіла команда куреня вислати на фронт 2 сотні на допомогу ґрупі сотника Козака. Ця ґрупа втратила була села Дубляни і Малехів і їх відбили назад сотні чет. Огара і Чорненького разом з частинами ґрупи сотника Козака. Після цієї операції перенісся курінь до Запитова.

Дня 10. грудня на приказ кмдта Північної Области, полк. Захаріна, відходить курінь на фронт під Раву Руську і займає становища на ліво від ґрупи пор. Бабія, від Камінки-Липник до Потилич. Під Равою дістав курінь відділ кінних розвідчиків, приділений Окружною Командою в Жовкві.

Около 20. грудня був назначений загальний наступ на Раву Руську. Він мав початися о год. 4-ій ранку. Противник, який попереднього дня одержав був нові сили, почав тоїж самої ночі сильний наступ на ліве крило куреня, де стояли сотні чет. Чорненького і хор. Мальони. Перший наступ сотні видержали, але коло полудня сотня чет. Чорненького, на яку був спрямований головний удар противника, відступила, а за нею подалася і сотня хор. Мальони. Сотні ці задержалися аж в Добрусині. Командант куреня, пор. Іван Лень зі сотнею бунч. Сторожука веде особисто протинаступ на втрачені позиції, частинно їх здобуває та бере кільканацять полонених. Одначе з огляду на дуже великий фронт, призначений до обсади 2 сотням, курінь не мав змоги вдержатися на здобутій позиції. Тому командант куреня наказав відворот до с. Добрусина в цілі переформування. З 2 сотень, а саме зі сотні чет. Чорненького і хор. Мальони створено одну сотню, якої команду пере-

брав хор. Мальона. Решту стрільців цих сотень з чет. Чорненьким вислано в розпорядження Окружної Команди в Жовкві.

Так переформований курінь відкидає сильно зосередженого противника в Камінці Волоській і займає попередні позиції. В бою цім визначилася сотня чет. Івана Огара.

Дня 28. грудня перекинено курінь під Львів, де він обсаджує села Ясниська, Жорниська, Ямельну і Страдч. В дні 6. січня 1919 р. около 7. год. рано під сильним напором противника уступає зі сво- го становища сусідуюча з куренями група сот. Секунди, що займала села Домажир і Козичі. Команда куреня заряджує протинаступ на становища, полишені ґрупою сот. Секунди і біля 8-ої год. вечором здобуває село Домажир і Козичі. В цім бою забрано кільканацять полонених.

В часі Різдвяних Свят армія ґен. Ромера перебивається з Рави Руської через Жовкву до Львова. Курінь, стративши звязок з групами сот. Шашкевича і от. Долуда, старається перебитись на схід і ніччю з 8. на 9. січня продирається брина лісами в сторону Дублян. Під Грховецькими лісами заступають куреневі дорогу частини армії ґен. Ромера. Курінь приймає бій і видержує його на протязі двох годин аж до вичерпання набоїв. Першій сотні з чет. Огаром, яка була передньою сторожею куреня, вдалося перебитись. З осталих двох сотень частина стрільців розбігається по лісі, а решта куреня, окружена противником, попадає в полон.

Рецензії і замітки

За Державність. Матеріяли до історії Війська Українського. Збірник 9. Варшава 1938. 8°, в., ст. 252+6 нн. з 11 схемами і 119 світлинами на 27 вставних крейдових картках. Відбито в друкарні „Графія“ під управою Григорія Андріїва. Львів.

З книжкових новин минулого року приємною несподіванкою була поява в світ 9-го збірника „За Державність“. Аджеж до цього року він виходив раз на рік, в минулім вийшли збірники 8-й і 9-й. Факт дуже втішний, від щирого серця бажаємо Укр. Воєнно-Історичному Т-ву видання і в біжучім 1939 р. не менше двох збірників: може це вже стане традиційним.

9-й Збірник, як і попередні, вийшов грубою, багатоілюстрованою книгою, такою ж привабливою і такою ж змістовою. Щодо кількости ілюстрацій і схем, то він навіть перевищує передостаній восьмий. 119 світлин це теж рекорд! Звертаємо увагу на велику збірку світлин, що висвітлюють життя Сірої Дивізії або, як прийнялося це військо називати, Сірожупанників.

Чолова стаття сот. М. Бутовича: „Зі споминів Сірожупанника“, як видно вже з титулу, також їм присвячена. Автор, сам Сірожупанник, власне не подав тут стисло своїх мемуарів; оглянувши записки і спомини своїх попередників ппполк. В. Проходи і ґен.-хор. А. Пузицького, що вже писали про Сірих, автор обмежив своє завдання до подачі деяких доповнень і поправок до вже надрукованого матеріялу. Тому його стаття не велика, як на таку широку тему, але компактна змістом. Прилучаємось до заклику автора до своїх товаришів по зброї, що „не забули ще про свої колоски на ковнірі“, подати і свої спомини, бо „Сірі і Сині — це ж наші леґіони з чужини, які могли би відіграти у відродженні нашої держави не меншу ролю, як у чехів і поляків їхні леґіони“.

Маємо в цім збірнику з уже знайомих нам з попередніх збірників статті ґен.-пор. П. Єрошевича продовження: „З боротьби українського народу за свою незалежність“ і ппполк. А. Марушенка-Богданівського: „Матеріяли до історії кін. полку М. Залізняка“. Спомини першого обнимають час від кінця травня 1919 р. по листопад включно та написані з властивою авторові манерою писати живо й займаюче. Матеріяли ж другого автора доходять тут свого кінця, спільного з Окремою Кінною Дивізією, в таборі інтернованих у Вадовицях. В додатках подав автор цінні матеріяли, як реєстр боїв полка з рр. 1917—1920, реєстр воєнної здобичі, листу втрат, реєстр командирів і реєстр лицарів ордена „Залізного Хреста“ з Полку Залізняків.

Решта статей вміщено повністю, крім одної, а саме споминів д-ра мед. В. Наливайка: „Спомини лікаря з української війни 1918—20 рр“. Надзвичайно цікаві ці спомини, написані з великим гумором, перериваються на листопаді 1919 р. Сам автор цих споминів помер восени м. року і було б великою шкодою для нашої воєнної літератури, коли б кінець його споминів не побачив світа з тих чи інших причин.

Найбільше траґічним спомином і разом з цим надзвичайно цікавим є спомин полк. Д. Антончука: „Вапнярська Республика“. Єдиний в нашій літературі спогад про цю подію, взагалі ледви знану не тільки широкому колу читачів, але й самим учасникам боротьби. Взагалі цей період (перший квартал 1919 р.) на південнім та південно-західних відтинках в нашій літературі цілком неосвітлений.

Дуже важний причинок до крутянських подій становить стаття сотн. А. Гончаренка: „Бій під Крутами“. Цей спомин, написаний також і в високопатріотичному дусі, розкриває перед нами завісу над цею досі ще не висвітленою належито подією і показує правдивих виновників загибелі цвіту нашої державницької молоді. Варто було би, щоби цю статтю передруковувала й наша преса бодай в дні, присвячені нашим крутянським героям.

Незвичайно талановито написав свої спогади про „8-й Катеринославський Корпус“ сотн. С. Левченко, знаний уже нам з своїх споминів про Інструкторську Школу Старшин. Не так цікава сама історія того злополучного Катеринославського Корпусу, як та атмосфера, коли до тво-

рення Української Держави було покликано її ворогів. Історія дуже повчальна!

Маємо спомин з часів українізації — сотн. О. Калюжного під тит. „Із Саранська до Херсона". Автор певно того не мав в своїм завданні, але його спомин, це цілий акт оскарження, виставлений тодішньому нашому проводові.

Тяжкі до розвязання завдання поставив собі сотн. О. Думін: „5-а Херсонська стрілецька дивізія та її перехід на Закарпаття в серпні 1920 р.", але вивязався з них добре. Одначе ще щось залишилось там неясного, на що міг би вказувати документ, вміщений Редакцією в Додатках.

Поза тими статтями цікаві спомини з діяльности Вільного Козацтва, цеї занедбаної в своїм часі сили (Ів. Велівченко: „Вільне Козацтво на охороні залізниці); „Бої Житомирської Юнацької Школи" хор. Ів. Винника, короткий, з малим числом дат, але все ж живий огляд військових трудів молодого війська. Прекрасно написаний спогад сотн. Ів. Зубенка про Веселку і Веселківців закінчує літературну частину Збірника.

Один з додатків має відношення до 5-ої херсонської дивізії, другий до Державної Інспектури. Сторінка виправлень містить в собі багато практичного і цікавого матеріялу.

З цілою рішучістю поручаємо цю прекрасну книгу нашим читачам.

І. З.

Посмертна згадка

Д-р ПЕТРО ПАЛІЙЧУК
б. поручник УГА.

Помер по тяжкій, а короткій недузі по операції боляка в шпиталі „Чорвоного Хреста" у Львові, дня 27. XI. 1938 р.

Д-р Петро Палійчук уродився 27. листопада 1891 р. в Остапківцях коло Гвіздця, повіт Коломия, як син селянина. Скінчив клясичну ґімназію в Коломиї, відтак студіював правничі студії в Чернівцях на Буковині. Світова війна покликує Покійного в ряди австрійської армії до 24 п. полку, в якому перебував ввесь час на італійському фронті аж до розвалу Австрії. Вертає домів, як австрійський четар та зголошується в ряди Української Галицької Армії і бере участь в боях під Львовом. За хоробрість дістає степень поручника. При відвороті Української Галицької Армії дістається з ґрупою ґен. Курмановича на Чехи до табору інтернованих в Німецькому Яблінному, а відтак в Йозефові. В році 1923 покинув табор у Йозефові і подався на правничі студії до Праги, де бере живу участь в студентському житті і стає ґоловою Української Громади. В тім часі присвячує багато праці також українським економічним установам у Празі, як „Ощадно-позичкове Т-во" та Споживчо-виробниче Т-во „Самопоміч", а вкінці, як голова економічного відділу в Центральнім Союзі Українського Студентства „Цесус". В цих товариствах працює до червня 1925 р. По скінченні правничих студій доповнює ще економічне знання та вертає до краю і починає працю в РСУК спершу, як секретар ревізійного відділу, а потім як ревізор.

В часі своєї праці в РСУК був Покійний одним із ініціяторів і основників кооператив „Власна Хата" і „Скупс" у Львові і рівночасно членом Дирекції цих обох кооператив. Був членом Виділу службовицького професійного Т-ва „Супруга" і від березня 1928 р. до березня 1931 р. директором кооперативного Банку „Супруга". В РСУК був одним з ініціяторів і співредакторів службового договору.

В році 1933 переходить Покійний до Союзу Українських Кооператив у Теребовлі, як люстратор-орґанізатор, де незабаром Надзірна Рада покликує Його на директора.

Не лиш на полі кооперативнім, але і в громадянському житті брав Покійний живу участь, бо не було установи, ні товариства, в якому не було б д-р Палійчука.

Вічна Йому Память!

ПАМЯТІ ПОЛЯГЛИХ.

Члени Української Галицької Армії зі села Ванева, пов. Сокаль (Белжчина), що полягли у Визвольній Війні.

1. Хорунжий Бернацький Теодор, ур. 27. II. 1889. р. у Ваневі, помер 27. I. 1920. р. в Чечельнику коло Балти, пов. Ольгопіль і там похоронений на цвинтарі.
2. Вістун Твердохліб Григорій, ур. 7. II. 1889. р. в Річиці, пов. Рава Руська, помер (коли й де?) тяжко ранений.
3. Стр. Васько Григорій, ур. 3. IV. 1887. р. в Глухові, пов. Сокаль, помер на тиф в 1920. р. в Семпульні (Познанщина) в таборі полонених.
4. Стр. Гринюк Дмитро, ур. 24. X. 1897. р. у Ваневі, помер на тиф в Берестї Литовськім, в таборі полонених.
5. Стр. Ґузик Михайло, ур. 28. III. 1889. р. у Ваневі, помер I. 1919. р. в лічниці в Сокалі, ранений в боях під Белзом.
6. Стр. Скибський Йосиф, ур. 22. I. 1900. р. в Глухові, пов. Сокаль, помер в 1919. р. на Придніпрянській Україні.
7. Стр. Стадник Іван, ур. 15. XII. 1898. р. у Ваневі, помер 23. VI. 1919. р. у Ваневі, ранений в боях за Белз.
8. Стр. Яцейко Степан, ур. 8. I. 1887. р. у Ваневі, помер 12. V. 1919. р. в Хороброві, пов. Сокаль, на тиф.

С. Ґ.

ЧЛЕНИ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ЗІ СЕЛА БУДИНИНА, ПОВ. СОКАЛЬ (Белжчина), ЩО ПОЛЯГЛИ У ВИЗВОЛЬНІЙ ВІЙНІ.

1. Хорунжий Мацькевич Олекса, син Семена і Анни, ур. 30. III. 1901 р. в Будинині, убитий підчас наступу на Белз дня 8. лютого 1919 р. на передмістю Заболоттю. Похоронений на міськім цвинтарі в Белзі. Могилою опікується Філія Т-ва Охорони Военних Могил в Белзі.

2. Вістун Салагуб Корнило, син Івана і Анни, ур. 1. X. 1882 в Будинині, убитий в Будинині 27. січня 1919 р. підчас наступу групи „Буг на Белз як командант місцевої міліції, що боронила доступу до Белза.

3. Стр. Мельник Михайло, ур. 1893 р. в Будинині, убитий 1915 (?), на Маківці (?).

4. Стр. Мельник Семен, ур. 1901 р. в Будинині, убитий 1920 р. в Києві.

5. Стр. Головка Іван, ур. 1888 р. в Будинині, помер 1920 р. в таборі полонених в Берестю.

6. Стр. Назар Тимотей, син Теодора і Теодозії, ур. 13. травня 1890 р. в Будинині, помер 1920 у Винниці.

7. Стр. Гаук Володимир, син Василя і Хими, ур. 30. I. 1900 в Будинині, помер 28. грудня 1919 р. у Лаврівці.

8. Стр. Капелусь Іван, син Александра і Теодозії, ур. 2. квітня 1900 р. в Будинині, убитий 8. лютого 1919 р. під Белзом підчас наступу на Белз. Похоронений ... ється в Белзі.

9. Стр. Коптюх Микита, ур. 12. квітня 1898 р. в Будинині, помер 1920 р. на Придніпрянській Україні.

10. Стр. Салдак Іван, син Теодора і Марії, ур. 16. I. 1897 в Будинині, помер на Придніпрянській Україні.

11. Стр. Тимчина Василь, син Івана і Анастазії, ур. в 1884 р. в Будинині, помер в таборі полонених в Пи... личах коло Перемишля в 1920 р.

12. Стр. Крук Михайло, ур. в 1884 в Будинині, пом... в 1919 р. в Ощові на Холмщині.

13. Стр. Гук Константин, ур. в 1895 р. в Будинині, убитий в 1919 р. в Пархачи, пов. Сокаль.

Від Адміністрації.

Рівночасно з цим числом висилаємо всім Л. Т. Передплатникам, що не вирівнали передплати до кінця 1938 р., почтові інкасові доручення та просимо викупити їх на почті.

Л. Т. Передплатників, що мають заплачену передплату до кінця 1938 р., а не прислали ще з початком року передплати на 1939 р. просимо прислати її обовязково в березні, щоби ми могли висилати їм аркуші безплатного додатку А. Камінського „В волинській тихій стороні".

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 3. / Березень 1939.

ЗМІСТ:

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kałyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawrockyj.
Redaktor: Wasyl Sofroniw-Lewyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький.
Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.